

Κεφάλαιο 5. Πολιτικοί δρώντες και δημόσια προβλήματα. Ο αγώνας για την επιρροή της θεματολογίας

«Η δομή των πολιτικών θεσμών ενός έθνους επηρεάζει ιδιαίτερα έντονα το βαθμό που ορισμένα συμφέροντα ακούγονται όπου πρέπει να ακουστούν»
(Baumgartner & Jones, 2002:193)

Εισαγωγή

Στο παρόν Κεφάλαιο καλούμαστε να φωτίσουμε τον κεντρικό ρόλο των πολιτικών δρώντων στην ανάδειξη και καθιέρωση των δημόσιων προβλημάτων και στη συγκρότηση της πολιτικής θεματολογίας. Η κυβέρνηση, ο Πρωθυπουργός, ο Πρόεδρος, το Κοινοβούλιο αλλά και τα πολιτικά κόμματα, στο πλαίσιο του πολιτικού ανταγωνισμού, πιέζουν για την επικράτηση των προβλημάτων που προωθούν στη δημόσια αρένα. Κάθε συλλογικός πολιτικός φορέας έχει στόχο την προώθηση μιας θεματολογίας από την οποία προσδοκά συλλογικά και όχι μόνο οφέλη. Μπορεί η εκτελεστική εξουσία να διαθέτει προνομιακούς πόρους στην παραγωγή και επικράτηση της θεματολογίας που προτείνει και στη διαχείριση των δημόσιων πολιτικών, είναι ωστόσο γεγονός ότι δέχεται σημαντικές πιέσεις στη διαχείριση της θεματολογίας αυτής. Θα υποστηρίξουμε ότι η αποτελεσματικότητα της δυναμικής των μερών του πολιτικού συστήματος είναι συνάρτηση, κυρίως, των σχέσεων που αυτά διατηρούν στο πλαίσιο κάθε πολιτικού και κομματικού συστήματος.

Το σημείο επομένως που είναι καίριας σημασίας στο Κεφάλαιο αυτό είναι η δομή του πολιτικού συστήματος, η οποία και ταξινομεί τους πόρους των πολιτικών παικτών και διαμορφώνει τη δυναμική τους. Θα εξετάσουμε για παράδειγμα πώς τα προεδρικά ή ημιπροεδρικά συστήματα κατανέμουν με διαφορετικό τρόπο τους πόρους μεταξύ των πολιτικών εμπλεκόμενων σε σχέση με τα κοινοβουλευτικά συστήματα. Η κοινοβουλευτική θεματολογία αποκτά έτσι διαφορετική αποτελεσματικότητα στην επικράτησή της, ανάλογα με το πολιτικό σύστημα μέσα στο οποίο αναπτύσσεται. Στο παραπάνω πλαίσιο καλούμαστε να ανοίξουμε τη βεντάλια των ενεχόμενων δρώντων, διευκρινίζοντας τα χαρακτηριστικά τους, τα μέσα δράσης τους και τις δομικά προσανατολισμένες δυνατότητες παρέμβασής τους στη συγκρότηση των δημόσιων προβλημάτων και τη διαμόρφωση της πολιτικής θεματολογίας. Δύο είναι οι άξονες που συναρθρώνονται στην παρουσίαση του Κεφαλαίου:

Ο **πρώτος άξονας** αφορά το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η δράση των πολιτικών δρώντων. Ο βασικός παράγοντας που ρυθμίζει την αποτελεσματικότητα των δράσεων αφορά τις παραμέτρους του ευρύτερου περιβάλλοντος που διαμορφώνουν τις δυνατότητες των δρώντων. Η δομή του πολιτικού συστήματος και του κομματικού συστήματος, η σχέση δηλαδή μεταξύ εκτελεστικής, νομοθετικής και κομματικής εξουσίας στο εκάστοτε πολιτικό καθεστώς είναι βασικές παράμετροι που ρυθμίζουν τις επιμέρους δυναμικές των κοινωνικοπολιτικών δρώντων. Ο τύπος του κομματικού συστήματος (δικομματικό, πολυκομματικό σύστημα), η δομή του πολιτικού συστήματος (πρωθυπουργικό, προεδρικό σύστημα διακυβέρνησης) και ο ρόλος της Συνέλευσης (κοινοβουλευτικά και προεδρικά συστήματα), μεταξύ άλλων, καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό τις δυνατότητες και τα μέσα δράσης των παικτών. Θα επιχειρήσουμε στο παραπάνω πλαίσιο να συγκρίνουμε την ελληνική με τη διεθνή εμπειρία, ώστε να διαφανούν οι διαφοροποιήσεις στην επιρροή που απολαύουν οι δρώντες ανάλογα με τα περιβάλλοντα στα οποία αναπτύσσεται η δράση τους.

Το πολιτικό περιβάλλον διαμορφώνει τα μέσα δράσης των εμπλεκόμενων δρώντων στον καθορισμό των δημόσιων προβλημάτων και στη δημόσια πολιτική. Τα μέσα δράσης διαμορφώνουν και τις δυνατότητες δράσης αφού πρόκειται ουσιαστικά, όπως περιγράφουν οι Muller & Surel (2002:126) «για τα μέσα που παρέχουν στους δρώντες μια ικανότητα δράσης ή, ακριβέστερα, που τους διασφαλίζουν μια εξουσία, στο μέτρο που η τελευταία αυτή έννοια γίνεται αντιληπτή ως ένας ιδιαίτερος τύπος σχέσης (με την κλασική παραδοχή η ικανότητα του Α να εξαναγκάζει τον Β σε μία δράση στην οποία ο Β δεν θα προέβαινε χωρίς την παρέμβαση του Α)».

Το ερώτημα επομένως συνδέεται με μία σειρά δευτερευόντων ερωτημάτων όπως: ποιοι έχουν το προνόμιο της ορατότητας για τις θεματολογίες που προτείνουν, ποιοι συμβάλλουν στη διαμόρφωση των ηγεμονικών πολιτικών πλαισιώσεων, ποιοι νομιμοποιούνται να συμμετέχουν στο παιχνίδι της πολιτικής απόφασης, πώς διαμορφώνονται τελικά οι ηγεμονικοί ορισμοί των καταστάσεων και πώς εξαργυρώνονται τα κέρδη από τις διαδικασίες αυτές στο πολιτικό πεδίο; Τελικά, η ηγεμονία ορισμένων προβλημάτων και των πλαισιώσεών τους και η συναίνεση σε αυτά συνιστά την έκφραση των σχέσεων εξουσίας, μέρος των οποίων αποκρυσταλλώνεται στο πεδίο της πολιτικής δημοσιότητας.

Πρέπει να παραδεχθούμε την κατανομή των συστημικών και, άρα, ισχυρών θέσεων στο πεδίο της πολιτικής διαμάχης μεταξύ ορισμένων μόνο δρώντων από όσους παρεμβαίνουν στη διαδικασία (Cobb & Elder, 1983:4-7). Αυτό έχει, άλλωστε, επισημανθεί από πολλούς ερευνητές, ήδη από τη δεκαετία του 1960, όπως στις μελέτες των Schattschneider (1960) και Gamson (1968), για το αμερικανικό πολιτικό σύστημα. Ο πρώτος (Schattschneider, 1960:35) υποστηρίζει ότι η συμμετοχή στην αρένα της πολιτικής διαμάχης, όπου προσδιορίζονται οι πολιτικές εναλλακτικές, είναι ιδιαίτερα περιορισμένη. Χαρακτηρίζοντας αυτή την αρένα ως σύστημα πίεσης, υποστηρίζει ότι περιορίζεται στις νομιμοποιημένες ομάδες, σε αυτές που έχουν θεσμοθετημένη πρόσβαση στην πολιτική δημοσιότητα, ενώ το 90% του πληθυσμού δεν μπορεί να συμμετέχει. Ο δεύτερος (Gamson, 1968:18) περιγράφει τα παραπάνω ως μία κατάσταση σταθερής υπο-εκπροσώπησης ενός ευρύτερου αριθμού πολιτών και μιας ποικιλίας πολιτικών θεμάτων.

Ο **δεύτερος άξονας** αφορά τους πολιτικούς δρώντες και τις θεματολογίες που αυτοί προτείνουν. Ο Muller (2009) έχει περιγράψει με σαφήνεια τους «κύκλους» των βασικών δρώντων στις δημόσιες πολιτικές. Αξιοποιώντας τη γαλλική εμπειρία, ο συγγραφέας αναφέρεται στον πρώτο κύκλο ο οποίος αποτελείται από τον στενό κύκλο του Προέδρου της Δημοκρατίας, του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Οικονομικών. Στην περίπτωση αυτή, η πολιτική ρύθμιση συναρτάται από τον πολιτικό ανταγωνισμό. Ο δεύτερος κύκλος περιλαμβάνει τις τομεακές διοικήσεις που επιτελούν το ρόλο ευθυγράμμισης των τομεακών συμφερόντων με τις ευρύτερες πολιτικές απαιτήσεις. Ακολουθούν οι εξωτερικοί στο κράτος δρώντες, όπως οι επαγγελματικές οργανώσεις και τα συνδικάτα. Ο τέταρτος κύκλος εμπεριέχει τα πολιτικά όργανα όπως το Κοινοβούλιο και τα νομοθετικά όργανα, ο ρόλος των οποίων εμφανίζεται ιδιαίτερα εξασθενημένος στην 5^η Δημοκρατία (Grossman, 2010:35).

Ειδικότερα, εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας στον κύκλο των *πολιτικών δρώντων*, διακρίνοντας τις διαβαθμίσεις της δυναμικής των επιμέρους πολιτικών παικτών. Είναι σαφές ότι ο Πρωθυπουργός ή ο Πρόεδρος μιας χώρας (και κατ' επέκταση το Υπουργικό Συμβούλιο) έχουν άμεση και ισχυρή επιρροή στη διαμόρφωση της πολιτικής θεματολογίας και στην ανάδυση και πλαισίωση των διακυβευμάτων. Θα εξετάσουμε, επομένως, τη διακριτή δυναμική της εκτελεστικής εξουσίας (Πρωθυπουργός και Υπουργικό Συμβούλιο), της νομοθετικής εξουσίας (Κοινοβούλιο) και του πολιτικού ανταγωνισμού (Πολιτικά Κόμματα) στη διαμόρφωση των πολιτικών και κοινωνικών διακυβευμάτων. Ένα ιδιαίτερο ζήτημα αναφορικά με τους δρώντες είναι ο πολλαπλασιασμός όσων συμμετέχουν στη διαπραγμάτευση των δημόσιων προβλημάτων και στη χάραξη της δημόσιας πολιτικής. Η επιρροή των ευρωπαϊκών θεσμών, κυρίως, δρώντων στην εγχώρια διαπραγμάτευση πολιτικών και κοινωνικών διακυβευμάτων είναι πλέον εμφανής, ιδιαίτερα μετά την υπογραφή του πρώτου Μνημονίου και την τακτικότητα των επισκέψεων των ευρωπαϊκών θεσμών στην Ελλάδα στο πλαίσιο της επιτήρησης και των μνημονιακών δεσμεύσεων. Είναι σαφές, στο πλαίσιο αυτό, ότι οι ευρωπαϊκοί θεσμοί επηρεάζουν άμεσα την εγχώρια πολιτική θεματολογία σε όλη τη διάρκεια της κρίσης μετά την υπογραφή από την πλευρά της Ελλάδας των μνημονιακών συμβάσεων (2010). Στο Κεφάλαιο 7 θα εξετάσουμε και μία ακόμα δυναμική των ευρωπαϊκών θεσμών, τη μετεγγραφή στο εθνικό πλαίσιο των ευρωπαϊκών πολιτικών (η περίπτωση των πολιτικών έμφυλης βίας). Ο στόχος μας είναι να εξετάσουμε τόσο στο παρόν Κεφάλαιο όσο και στο επόμενο τις διαβαθμίσεις της συμμετοχής των πολιτικών και κοινωνικών δρώντων στην πολιτική θεματολογία.

5.1 Τύπος πολιτικού συστήματος και πολιτική θεματολογία: διαδράσεις και επιρροές

Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ χαρακτηρίζεται ο «θερμοστάτης» της πολιτικής θεματολογίας με την έννοια ότι έχει την ευχέρεια να «θερμάνει ή να ψυχράνει την πολιτική σχετικά με οποιοδήποτε θέμα ή με μία ολόκληρη γκάμα θεμάτων» (Bosso, 1967:261). Με άλλα λόγια, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ μπορεί να θέσει ένα θέμα στην ημερήσια διάταξη απλά και μόνο μιλώντας γι' αυτό, ενώ εάν σιωπήσει μπορεί να ελαχιστοποιήσει τη δυναμική ενός θέματος (Dearing & Rogers, 2005:136). Επιπλέον, και ο Kingdon (1984:17) έχει αναδείξει το ζήτημα της εξουσίας του Προέδρου στη δυναμική των θεμάτων, τονίζοντας ότι «κανένα άλλο δρών υποκείμενο στο

πολιτικό σύστημα πάρεξ του προέδρου έχει τη δυνατότητα να καθορίζει πλήρως την ατζέντα σε δεδομένα πεδία άσκησης πολιτικής».

Αν, επομένως, σε ένα ομοσπονδιακό σύστημα ο Πρόεδρος των ΗΠΑ παίζει τέτοιο καθοριστικό ρόλο στην ανάδυση των δημόσιων προβλημάτων στη θεματολογία, τότε υποθέτουμε ότι σε ένα σύστημα κοινοβουλευτικής δημοκρατίας με πρωθυπουργοκεντρικό τύπο διακυβέρνησης ο ρόλος του «θερμοστάτη» των δημόσιων προβλημάτων περνά στον Πρωθυπουργό. Επιπλέον, στα κοινοβουλευτικά συστήματα είναι σαφής η διάκριση μεταξύ πολιτικής εκτελεστικής εξουσίας και διοικητικής, αφού στην πρώτη περίπτωση διακρίνονται οι αιρετοί πολιτικοί δρώντες που συγκροτούν το υπουργικό συμβούλιο, το οποίο είναι υπόλογο στο κοινοβούλιο, ενώ η διοικητική εξουσία συγκροτείται από διορισμένους και επαγγελματίες διοικητικούς συμβούλους. Αυτή δεν είναι η περίπτωση ενός προεδρικού συστήματος, αφού ο Πρόεδρος είναι ο μόνος αιρετός της εκτελεστικής εξουσίας και το υπουργικό συμβούλιο συγκροτείται από διορισμένους αξιωματούχους. Ο Heywood (2006:464-465) υπογραμμίζει βέβαια κάτι που βλέπουμε και στην περίπτωση της Ελλάδας, ότι «σε κοινοβουλευτικά συστήματα όπως αυτά της Αυστραλίας, του Καναδά, της Ινδίας και της Μ. Βρετανίας, η διάκριση πολιτικής και γραφειοκρατίας απαλύνεται εξαιτίας της συχνά ουσιαστικής συνεισφοράς των δημόσιων υπαλλήλων στη διαμόρφωση της κρατικής πολιτικής, καθώς και επειδή συνηθίζεται η περιστασιακή χρήση πολιτικά αφοσιωμένων συμβούλων». Είναι σαφές ότι στα προεδρικά συστήματα το ρόλο αυτό παίζει ο Πρόεδρος, ο οποίος διαθέτει και τις δύο θέσεις, τη θέση του αρχηγού του κράτους –αξίωμα συμβολικής σημασίας– και το ρόλο του αρχηγού της κυβέρνησης ή του πρωθυπουργού– αξίωμα αρμόδιο για τη χάραξη κρατικής πολιτικής και φορέα πολιτικών ευθυνών (Heywood, 2006:465). Προεξάρχουσα παραδειγματική περίπτωση προεδρικής εκτελεστικής εξουσίας είναι οι ΗΠΑ, όπου οι εξουσίες του Προέδρου αντισταθμίζονται από τις εξουσίες μιας αιρετής και υπόλογης στο λαό συνέλευσης, όπως αντίστοιχα συμβαίνει και στα ημιπροεδρικά συστήματα της Γαλλίας και της Φινλανδίας (Heywood, 470-471). Ο περιορισμός της προεδρικής εκτελεστικής εξουσίας έγκειται ουσιαστικά στο γεγονός ότι οι Αμερικανοί πρόεδροι έχουν σημαντικά αναχώματα στις εξουσίες τους, κυρίως το Κογκρέσο, την ομοσπονδιακή γραφειοκρατία, το Ανώτατο Δικαστήριο και τα ΜΜΕ (Heywood, 472). Αυτό είναι και το οξύμωρο στοιχείο των προεδρικών συστημάτων, όπως άλλωστε το περιέγραψε και ο πρόεδρος Κένεντι: «Δικαίως ο πρόεδρος θεωρείται άνθρωπος με τεράστιες εξουσίες. Είναι, όμως, εξίσου αληθές ότι είναι υποχρεωμένος να ασκεί τις εξουσίες του κάτω από τεράστιους περιορισμούς» (Hague & Harrop, 2005:479). Τα ημιπροεδρικά συστήματα, όπου εντάσσεται και η Γαλλία, είναι υβριδικά συστήματα που αποτελούνται από τον αιρετό Πρόεδρο, φορέα μιας σειράς εκτελεστικών εξουσιών και όπως τα κοινοβουλευτικά συστήματα από μία κυβέρνηση (πρωθυπουργό και υπουργικό συμβούλιο) η οποία είναι υπόλογη στη συνέλευση (Heywood, 474). Αναμένεται, επομένως, να παίζει ρόλο τόσο η Συνέλευση όσο και τα ΜΜΕ στη διαμόρφωση των πολιτικών διακυβευμάτων, ιδιαίτερα όταν η Συνέλευση ελέγχεται από τις αντίπαλες πολιτικές δυνάμεις.

Ένα κρίσιμο θέμα εδώ είναι τι καθορίζει τη θεματολογία του Προέδρου ή μίας κυβέρνησης, πώς γίνεται η επιλογή των θεμάτων που πραγματεύονται. Όπως σημειώνουν οι Dearing & Rogers (2005:137), για την περίπτωση των ΗΠΑ τα θέματα που καθορίζουν τη θεματολογία του Προέδρου προέρχονται από προεκλογικές δεσμεύσεις, καθώς και από ζητήματα που ανακύπτουν μέσω των ΜΜΕ ή του δημόσιου διαλόγου, τα οποία εκκινούν από γεγονότα που δεν ελέγχονται από τον Πρόεδρο αλλά απαιτούν ωστόσο την άμεση αντίδρασή του. Τέλος, στη θεματολογία του Προέδρου εντάσσονται και θέματα που προκύπτουν από τη διεθνή επικαιρότητα, όπως μία εχθρική ενέργεια από ξένη δύναμη ή μία διεθνής καταστροφή. Σε καθεμία από τις παραπάνω περιπτώσεις, τα ΜΜΕ διαδραματίζουν έναν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της θεματολογίας του Προέδρου. Μία από τις σημαντικότερες εμπειρικές έρευνες στη διαμόρφωση της θεματολογίας μεταξύ Προέδρου, ΜΜΕ και Κογκρέσου σημειώνει την αμοιβαία επιρροή στη θεματολογία ανάλογα με το πρόβλημα. Οι Edwards III & Dan Wood (1999:342) αναφέρουν ότι στα θέματα εξωτερικής πολιτικής ο Πρόεδρος απαντά στα γεγονότα και στην προβολή τους από τα ΜΜΕ, στα θέματα εσωτερικής πολιτικής ανακινείται μία περισσότερο διαδραστική σχέση όπου ο Πρόεδρος έχει πιο πολλές ευκαιρίες να επηρεάσει τις θεματολογίες των ΜΜΕ και του Κογκρέσου, ενώ και στα θέματα εσωτερικής πολιτικής υπάρχουν διαφοροποιήσεις στην επιρροή μεταξύ των θεσμών. Έτσι στην περίπτωση θεμάτων εκπαίδευσης οι Μπους και Κλίντον είχαν επιρροή στο Κογκρέσο, ενώ στα ζητήματα πολιτικής της Υγείας ο Πρόεδρος επηρέασε την ατζέντα των ΜΜΕ. Φάνηκε ωστόσο ότι ο Πρόεδρος έχει έναν εργολαβικό τρόπο να διαχειρίζεται την προσοχή των άλλων φορέων. Αν ένα θέμα δεν έχει ενταχθεί στη θεματολογία ούτε των ΜΜΕ ούτε του Κογκρέσου τότε ο Πρόεδρος μπορεί να θέσει τη θεματολογία και στους δύο. Με άλλα λόγια, σημειώνουν οι συγγραφείς, η επιρροή του Προέδρου ποικίλλει ανάλογα με το θέμα.

Όσον αφορά την ελληνική περίπτωση, έχουμε ήδη δείξει αλλού (Κουντούρη, 2011) τις κατηγορίες που συγκροτούν τη θεματολογία των ελληνικών κυβερνήσεων. Σε συγκριτική έρευνα που διενεργήσαμε στα δελτία Τύπου που εξέδωσαν οι ελληνικές κυβερνήσεις το 2001 (κυβέρνηση Σημίτη), 2008 (κυβέρνηση Καραμανλή), 2010 (κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου), 2011 (κυβέρνηση Γ. Παπαδήμου) και 2012 (κυβέρνηση Α. Σαμαρά), καταλήξαμε στην ύπαρξη ορισμένων **κοινών κατηγοριών**, από όπου προκύπτει και η ύπαρξη μιας θεματολογίας που επιβάλλεται είτε από *παράγοντες εσωτερικούς* στην κυβέρνηση και στο κυβερνητικό κόμμα, όπως οι θεματικές που αφορούν το ιδεολογικό και κοινωνικοοικονομικό πρόταγμα που κάθε κόμμα προτείνει στους ψηφοφόρους προεκλογικά, είτε από *παράγοντες εξωτερικούς*, όπως γεγονότα τα οποία «εισβάλλουν» λόγω ορατότητας και αναγκαιότητας στην πολιτική θεματολογία. Προχωρήσαμε στην κατάρτιση μιας τυπολογίας κατηγοριών που συγκροτούν (ανάλογα με την κυβέρνηση) την κυβερνητική θεματολογία ως εξής: Οι κατηγορίες *προτείνουσας σημασίας* αναφέρονται στους πολιτικούς στόχους, τις προεκλογικές δεσμεύσεις του εκάστοτε κυβερνητικού σχηματισμού και οι οποίες αφορούν σε μία σειρά από μεταρρυθμίσεις. Οι κατηγορίες *κυβερνητικής επικαιρότητας* είναι όσες παραπέμπουν σε μία κατάσταση που αναδύεται ξαφνικά ως συνέπεια ενός άλλου προβλήματος, σε μία πολιτική συγκυρία, σε προβλήματα που εμφανίζονται στο εσωτερικό περιβάλλον της κυβέρνησης, ή σε μία ρύθμιση προβλημάτων επικαιρότητας. Οι κατηγορίες *περιορισμένης κινητοποίησης* είναι εκείνες για τις οποίες δεν υπάρχει, σε μία δεδομένη στιγμή, κυβερνητική κινητικότητα σε θεσμικό επίπεδο, αλλά εμπιρεύουν συναντήσεις, δηλώσεις και ομιλίες. Τέλος, οι κατηγορίες επικαιρότητας αφορούν θέματα που αναδεικνύονται στην καθημερινότητα ως γεγονότα δραματικά, αναπάντεχα, με ευρύτερες πολιτικές συνέπειες, τα οποία τίθενται στους κυβερνώντες, κατά τρόπο επιτακτικό, ως προβλήματα προς ρύθμιση.

Όπως, άλλωστε, σωστά επισημαίνουν οι Dearing & Rogers (154) «δεν έχουν γίνει πολλές έρευνες για το πώς τα θέματα εισέρχονται στην προεδρική θεματολογία ή τη θεματολογία μιας κυβέρνησης, ούτε έχει εφαρμοστεί μία σειρά κριτηρίων για τον καλύτερο τρόπο μέτρησής της. Οι χρηματοδοτήσεις, οι νόμοι, οι ακροάσεις νομοθετικών επιτροπών αλλά και η δημιουργία νέων κυβερνητικών υπηρεσιών αποτελούν ενδείξεις εγγραφής ενός θέματος στη θεματολογία». Θα επιχειρήσουμε (μέσα στο πλαίσιο) να δείξουμε τις θεματικές στις οποίες εστίασαν οι ελληνικές κυβερνήσεις για μία μικρή περίοδο της θητείας τους. Αν και πρόκειται για ένα περιορισμένο χρονικό πλαίσιο, αποτυπώνεται ωστόσο η επίδραση τόσο της συγκυρίας στην κυβερνητική θεματολογία όσο και των θεμάτων «υψηλής πολιτικής» (εξωτερική πολιτική και οικονομία) που απασχολούν κάθε φορά μία κυβερνητική θητεία.

Η κυβερνητική θεματολογία: 2000-2012

Θα παρουσιάσουμε εδώ την ταξινόμηση των δελτίων Τύπου των ελληνικών κυβερνήσεων σε ορισμένες επιλεγμένες και σύντομες περιόδους. Ειδικότερα, θα παρουσιάσουμε τη θεματολογία της κυβέρνησης του Κ. Σημίτη όπως διαρθρώνεται στη διάρκεια τεσσάρων μηνών του 2001, της κυβέρνησης Κ. Καραμανλή για την περίοδο τριών μηνών του 2008, της κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου για την περίοδο τριών μηνών το 2010 και τέλος της κυβέρνησης Α. Παπαδήμου για την περίοδο δύο μηνών το 2012. Η ταξινόμηση έγινε στη βάση της θεματικής ή των θεματικών που εμφανίζονται στο δελτίο Τύπου.

Ξεκινώντας από την κυβέρνηση του Κ. Σημίτη, πρέπει να σημειώσουμε ότι η καθημερινή θεματολογία την περίοδο Ιανουαρίου-Απριλίου 2001 εμφανίζει ένα σύνολο 187 θεματικών αναφορών (που μπορεί να συμπεριλαμβάνει ανακοινώσεις, συναντήσεις, κυβερνητικές επιτροπές κτλ.). Η διευθυντική ομάδα της κυβέρνησης του Κ. Σημίτη επικοινωνεί και κινητοποιείται γύρω από ποικίλα διακυβεύματα δίνοντας βαρύτητα, κατά σειρά, στα θέματα εξωτερικής πολιτικής (44 αναφορές), Ολυμπιακών Αγώνων (22), κοινωνικής ασφάλειας (22), δημόσιων έργων και υποδομών (19), οικονομίας (16), κοινωνικής πολιτικής (9), δημόσιας διοίκησης (6), εκπαίδευσης (6), περιφερειών (4), ενώ ταυτόχρονα αναφέρεται σε ζητήματα έκτακτης επικαιρότητας (12 συνολικά). Το ενδιαφέρον στοιχείο εδώ είναι ότι η κυβέρνηση ισορροπεί θεματολογικά μεταξύ όσων θεμάτων θέλει να προωθήσει επειδή της αποδίδουν, την εποχή εκείνη, πολιτικά οφέλη (εξωτερική πολιτική, Ολυμπιακοί Αγώνες κτλ.) και όσων πρέπει να προωθήσει επειδή επιδιώκει την αντιστροφή των αρνητικών δημόσιων αντιλήψεων σχετικά με αυτά (πρόκειται για θέματα «χαμηλής πολιτικής», τα κοινωνικά θέματα και τα ζητήματα επικαιρότητας).

Ο αριθμός των ανακοινώσεων στα δελτία Τύπου της ΝΔ την κυβερνητική περίοδο 2008, αλλά κυρίως η μη ποσοτική υπεροχή μίας κατηγορίας αποτελεί ισχυρή ένδειξη της αμυντικής θεματολογίας που υιοθέτησε η κυβέρνησή της στη διάρκεια της δεύτερης κυβερνητικής της περιόδου. Οι καταγεγραμμένες ανακοινώσεις της κυβέρνησης της ΝΔ τους μήνες Απρίλιο-Ιούνιο 2008 (μόλις 73) δεν αποδίδουν ιδιαίτερη έμφαση σε κάποια

από τις διαφορετικές κατηγορίες θεμάτων. Εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση της εξωτερικής πολιτικής (δεκαέξι ανακοινώσεις για τις κυβερνητικές δράσεις), που όμως καλύπτουν καθαρά εθιμοτυπικές δραστηριότητες, αφού αναφέρονται σε ποικίλες συναντήσεις και επισκέψεις του πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή σε ξένα κράτη. Τέλος, μία σχετικά αυξημένη κυβερνητική δραστηριότητα παρατηρούμε στην περίπτωση των απρόοπτων θεμάτων της επικαιρότητας, απέναντι στα οποία η κυβέρνηση υποχρεώνεται σε απαντήσεις (7 ανακοινώσεις).

Στην περίπτωση της κυβέρνησης του Γ. Παπανδρέου, το σύνολο των δελτίων Τύπου των υπό εξέταση μηνών (Φεβρουάριος, Μάρτιος, Απρίλιος 2010) επικεντρώνεται σχεδόν αποκλειστικά στη διαχείριση της δημοσιονομικής κρίσης. Από το σύνολο των 55 δελτίων που ανακοινώνονται από τον κυβερνητικό εκπρόσωπο Γ. Πεταλωτή, τα 31 αφορούν την ενημέρωση για ζητήματα που άπτονται της δημοσιονομικής κρίσης, ενώ τα υπόλοιπα αφορούν τις ποικίλες κυβερνητικές δράσεις (κυρίως στην προετοιμασία νομοσχεδίων στους τομείς της υγείας, της παιδείας, της ασφάλισης, της φορολογίας, της δημόσιας διοίκησης), που όμως συνδέονται και αυτά με την οικονομική κρίση.

Η κυβέρνηση Λουκά Παπαδήμου (κυβέρνηση συνεργασίας ΠΑΣΟΚ-ΝΔ-ΛΑΟΣ που σχηματίστηκε το Νοέμβριο 2011) θα εκδώσει μεταξύ Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2012 ελάχιστα δελτία τύπου (ν=9). Ο περιορισμένος αριθμός των δελτίων συνιστά ένα πρώτο στοιχείο μιας στρατηγικής διαχειριστικής συγκράτησης της πληροφορίας στα απολύτως απαραίτητα θέματα που είναι αφενός το κούρεμα του χρέους PSI (πρόκειται για την απόφαση της συνόδου κορυφής της ΕΕ της 23^{ης} Οκτωβρίου για μείωση της αξίας των ελληνικών ομολόγων που κατέχουν ιδιώτες κατά 50%) και την εκλογική διαδικασία (εν όψει των εκλογών του Μαΐου 2012). Οι πληροφορίες που δίνονται από τον κυβερνητικό εκπρόσωπο Παντελή Καψή είναι περιορισμένες στα ζητήματα του PSI (3 ανακοινώσεις), στην επικύρωση της νέας δανειακής σύμβασης (3 ανακοινώσεις), στις εκλογές (3 ανακοινώσεις) και σε ζητήματα αναδιάρθρωσης (1 ανακοίνωση). Η προσήλωση σε συγκεκριμένους στόχους αναδεικνύει μια στρατηγική διαχείρισης τελείως διαφορετική από την προηγούμενη κυβέρνηση. Παράλληλα το σύνθημα «διάσωση ή χρεοκοπία» αντικαθίσταται από το πλαίσιο «σταθερότητας και ασφάλειας» που προωθείται από την κυβέρνηση Παπαδήμου.

5.1.1 Ο έλεγχος της πολιτικής θεματολογίας στο ελληνικό πολιτικό σύστημα

Είναι αλήθεια ότι στην Ελλάδα αίρονται ορισμένα από τα αναχώματα της προεδρικής εκτελεστικής εξουσίας που εξετάσαμε παραπάνω, με αποτέλεσμα τον μερικό έλεγχο της πολιτικής θεματολογίας από τις κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις. Όσο πιο ενισχυμένη η πρωθυπουργική εξουσία σε ένα περιβάλλον κοινοβουλευτισμού, τόσο μεγαλύτερος ο έλεγχος της πολιτικής θεματολογίας. Παράμετροι όπως ο βαθμός κομματικής ενότητας, η κοινοβουλευτική δύναμη του κόμματος (αν κυβερνά μόνο του ή ως μέλος συνασπισμού) και η εξουσία που αποδίδεται στη συνέλευση είναι καθοριστικοί παράγοντες για την πρωθυπουργική εξουσία (Heywood, 477). Η πρωθυπουργοκεντρική εκδοχή της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας διαμορφώνεται με τη συνταγματική αναθεώρηση του 1986, όπου ο πρόεδρος της κυβέρνησης και αρχηγός του πλειοψηφούντος κόμματος και συνολικά η εκτελεστική εξουσία αναδεικνύονται σε βασικό μηχανισμό εξουσίας και σημαντικό κέντρο αποφάσεων (Τσάτσος, 1993:421). Όπως σημειώνουν οι Κοντιάδης & Μακρής (2009:240-241) «η πρωθυπουργοκεντρική μορφή του πολιτεύματος που εκφράζεται στο συνταγματικό επίπεδο με τη νομική αυτοτέλεια και τη λειτουργική υπεροχή του πρωθυπουργού στο πλαίσιο της κυβέρνησης, σε συνδυασμό με τις στρατηγικές ελέγχου του εκλογικού αποτελέσματος μέσω εκλογικών νόμων ενισχυμένης αναλογικής, συγκροτούν εκείνο το θεσμικό περίγραμμα που συνέτεινε στην αρχηγική φυσιογνωμία του παγιωμένου κομματικού συστήματος, στην απονέκρωση και υπολειτουργία συλλογικών οργάνων όπως η κυβέρνηση και οι κοινοβουλευτικές ομάδες».

Το μοντέλο της πρωθυπουργικής κυβέρνησης δίνει στο πρώτο κόμμα και κυρίως στον Πρωθυπουργό τη δυνατότητα να έχει σημαντική επιρροή στη διαμόρφωση και εφαρμογή της πολιτικής θεματολογίας. Μπορεί η εκτελεστική εξουσία να είναι ο κατεξοχήν φορέας αρμόδιος για τη συγκρότηση της πολιτικής θεματολογίας και για την εφαρμογή της σε ένα σώμα δημόσιων πολιτικών, ωστόσο η εκάστοτε κυβέρνηση έρχεται αντιμέτωπη με πολλαπλές πιέσεις από το ευρύτερο πολιτικό και κοινωνικό περιβάλλον. Η συγκυρία και η επικαιρότητα μπορεί να επιβάλλουν στην κυβερνητική θεματολογία αναπάντεχα και απροσδόκητα γεγονότα, όπως φυσικές καταστροφές, αντισυστημικές δράσεις με κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες ή προβλήματα που προκύπτουν από ολιγοπωρίες και παραλείψεις του κρατικού μηχανισμού. Επιπλέον, η κυβέρνηση δέχεται ισχυρές πιέσεις και από τα υπόλοιπα κόμματα του πολιτικού συστήματος, τα οποία, στην προσπάθειά τους να πλήξουν την κυβερνητική ηγεμονία, κινητοποιούνται καθημερινά προκειμένου να εγγράψουν τα θέματά τους και τους προτεινόμενους ορισμούς τους στο πεδίο της πολιτικής δημοσιότητας. Πιέσεις μπορεί να ασκούνται και από

το εσωτερικό περιβάλλον, από βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος, τα αιτήματα των οποίων απολαύουν ιδιαίτερης ορατότητας, ενώ πιέσεις ασκούνται από τα κοινωνικά κινήματα, τους συνδικαλιστές, τις δράσεις της κοινωνίας πολιτών, αλλά και από τα ΜΜΕ. Η άσκηση πιέσεων από τα μέσα ενημέρωσης εγγράφεται στη λογική εξυπηρέτησης αντίπαλων κομματικών ή ατομικών στρατηγικών, στην άσκηση πίεσης στην εξουσία με αντάλλαγμα ευνοϊκές πολιτικές αποφάσεις για τα επιχειρηματικά συμφέροντα των εκδοτών-ιδιοκτητών, στην πρόσδεσή τους στη δημοσιογραφική αξία προώθησης εμπορικών θεμάτων με στόχο τη θεαματικότητα ή την αναγνωσιμότητα και, τέλος, στη δεδομένη αναγκαιότητα κάλυψης των μεγάλων θεμάτων της επικαιρότητας. Οι εργοδοτικές και εργασιακές οργανώσεις μπορεί να μάχονται για την επιρροή της κυβερνητικής θεματολογίας προς την κατεύθυνση που τους είναι πολιτικά χρήσιμη, ενώ έχουν τη δυνατότητα να κινητοποιήσουν ιδιαίτερα αποτελεσματικά ρεπερτόρια δράσης.

Είναι ωστόσο γεγονός ότι το κόμμα στην κυβέρνηση απολαύει σημαντικών πόρων οι οποίοι είναι πόροι τόσο συστημικοί αλλά και πόροι επικοινωνιακοί, τους οποίους έχουμε ήδη παρουσιάσει αλλού. Θα ξεκινήσουμε από τον τρόπο που η δομή του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα ευνοεί τον έλεγχο της πολιτικής θεματολογίας από το κυρίαρχο πολιτικό κόμμα που σχηματίζει κυβέρνηση και έχει και την πλειοψηφία στην Βουλή. Με την έννοια του ελέγχου της πολιτικής θεματολογίας, αναφερόμαστε όχι μόνο στην παραγωγή αλλά και στη νομιμοποίηση και την άσκηση της πολιτικής θεματολογίας. Θα εξετάσουμε κάποιες συγκεκριμένες συνισταμένες του ελληνικού πολιτικού συστήματος που επιτρέπουν τον μερικό έλεγχο της πολιτικής θεματολογίας. Μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής:

- Η κοινοβουλευτική κυριαρχία της κυβέρνησης. Εφόσον η κυβέρνηση έχει την πλειοψηφία στο κοινοβουλευτικό σώμα ευνοείται ο περιορισμός της νομοθετικής εξουσίας στην παραγωγή και νομιμοποίηση της θεματολογίας της εκτελεστικής εξουσίας.
- Ο συγκεντρωτισμός της εξουσίας και ο έλεγχος του υπουργικού συμβουλίου και του γραφειοκρατικού μηχανισμού. Οι τάσεις αυτές ευνοούν τις συγκεντρωτικές θεσμικές δομές που δεν επιτρέπουν την εμπλοκή των διαφοροποιημένων επιπέδων στην παραγωγή της δημόσιας πολιτικής.
- Τα πειθαρχημένα πολιτικά κόμματα τα οποία συμπλέουν με τις προγραμματικές επιταγές των ηγεσιών τους μη επιτρέποντας στο Κοινοβούλιο να λειτουργήσει ως σώμα με πολιτική και νομοθετική σημασία.
- Η κυριαρχία των πολιτικών κομμάτων στο ελληνικό πολιτικό σύστημα και η παράλληλη αδυναμία της λεγόμενης κοινωνίας πολιτών οδηγούν στην ανισοκατανομή πόρων μεταξύ πολιτικών κομμάτων και ομάδων της κοινωνίας πολιτικών που δεν διαθέτουν θεσμοθετημένη πρόσβαση στην πολιτική εξουσία και την παραγωγή δημόσιων πολιτικών.
- Η άμεση πρόσβαση στα ΜΜΕ. Η κυβέρνηση, διαθέτοντας σημαντικούς πόρους θέσης, απολαύει ισχυρής επιρροής στο πεδίο της πολιτικής δημοσιότητας. Καταφέρνει να δεσμεύσει ή να απωθήσει τη μιντιακή προσοχή, αμβλύνοντας την ισχύ των ανταγωνιστικών θεματολογιών.

Ξεκινώντας από την κοινοβουλευτική κυριαρχία της κυβέρνησης, τίθεται, το ζήτημα της συγκέντρωσης του πολιτικού ελέγχου τόσο στο στάδιο της παραγωγής όσο και σε εκείνο της εφαρμογής της πολιτικής ατζέντας των δημόσιων πολιτικών. Όπως γράφει ο Featherstone (2007:25), «το πολιτικό σύστημα είναι διοικητικά ενιαίο και εξαιρετικά συγκεντρωτικό: η κυβέρνηση στην Αθήνα καθορίζει τη διανομή των πόρων, ορίζει τους κανόνες και αποφασίζει το σχεδιασμό με τις περιφερειακές αρχές να εξαρτώνται σχεδόν απόλυτα από την εύνοιά της». Ενισχυτικός στην παραπάνω κυριαρχία είναι ο ρόλος που παίζουν τα πειθαρχημένα πολιτικά κόμματα που παραδοσιακά συμπλέουν με τις προγραμματικές επιταγές των ηγεσιών τους. Χρήσιμη είναι σε αυτό το σημείο η αναφορά του Κοντιάδη (2009:85), που σημειώνει τη θεσμική ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας στα σύγχρονα κοινοβουλευτικά συστήματα, την υποβάθμιση του Κοινοβουλίου αποτελούν φαινόμενα που έχουν καταγραφεί ως ιστορικά παγιωμένα ενώ και η αρχηγική δομή των κομμάτων εξουσίας συνεπάγεται τον παραμερισμό των συλλογικών κομματικών οργάνων. Είναι γεγονός ότι η επιρροή των πρωθυπουργών στα κοινοβουλευτικά συστήματα είναι απότοκο της ανάδυσης των πειθαρχημένων πολιτικών κομμάτων. Ο Heywood (477) σημειώνει ότι «το πρωθυπουργικό αξίωμα όχι μόνο καταλαμβάνεται από ηγέτες κομμάτων αλλά παρέχει στον κάτοχό του ένα μέσο ελέγχου της Συνέλευσης και μια βάση προκειμένου να κατασκευάσει για τον εαυτό του την εικόνα του εθνικού ηγέτη». Θα δούμε παρακάτω ότι οι βουλευτές δεν επηρεάζουν

σε σημαντικό βαθμό την πολιτική θεματολογία της κεντρικής πολιτικής σκηνής, στο βαθμό που παράγουν μία ατζέντα κατακερματισμένη η οποία ενδιαφέρεται να αναδείξει τα προβλήματα των επαγγελματικών και γεωγραφικών ομάδων που συγκροτούν την ατομική εκλογική τους βάση. Εξάλλου, έχει τονιστεί από πολλούς ότι το Κοινοβούλιο μεταπολιτευτικά ήταν ισχυρό, οι κοινοβουλευτικές ομάδες ανίσχυρες, χωρίς τη δυνατότητα veto, με αποτέλεσμα να λειτουργεί περισσότερο ως στοιχείο της κομματικής λειτουργίας αποδυναμωμένο από νομοθετική βαρύτητα (Αλεξόπουλος, 2004; Κοντιάδης & Μακρής, 2011).

Τέλος, το συγκεντρωτικό σύστημα εξουσίας, που προάγεται κυρίως στις πρωθυπουργικές κυβερνήσεις, περιορίζει την εμπλοκή ποικίλων και διαφορετικών δρώντων στην παραγωγή της δημόσιας πολιτικής. Η διαδικασία δημόσιας πολιτικής στηρίζεται στην «ηγεσία» των υπουργών, με τη στήριξη των στενών προσωπικών τους συμβούλων (Featherstone, 2007:24). Στη διαδικασία αυτή, η συμμετοχή της δημόσιας διοίκησης είναι εξαιρετικά περιορισμένη, ενώ σχεδόν απόλυτη είναι η απουσία «πολιτικών κοινοτήτων» και «δεξαμενών σκέψης» που θα παρείχαν ευρύτερη τεχνοκρατική νομοποίηση». Φαίνεται ωστόσο από ορισμένες έρευνες ότι ο ρόλος της εμπειρογνομosύνης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων έχει αποκτήσει κεντρικότερη σημασία με επιρροή στον εξορθολογισμό της πολιτικής απόφασης (Λαδή, 2007:30).

Η κυριαρχία των πολιτικών κομμάτων στο ελληνικό πολιτικό σύστημα και η παράλληλη αδυναμία της κοινωνίας πολιτών συνιστά ένα σημείο που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής και το οποίο θα αναλυθεί ιδιαίτερα στο επόμενο υποκεφάλαιο και στο Κεφάλαιο 6, όπου παρουσιάζεται η βαρύτητα των συλλογικών κοινωνικών δρώντων στη διαμόρφωση της θεματολογίας. Ενδεικτικά, αναφέρουμε εδώ ότι στην ελληνική περίπτωση η θέση της εκτελεστικής εξουσίας και των πολιτικών κομμάτων είναι ιδιαίτερα ενισχυμένες, γεγονός που αυξάνει το ειδικό βάρος τους, περιορίζοντας σημαντικά τους άλλους πολιτικούς θεσμούς. Η συνθήκη αυτή συρρικνώνει τις δυνατότητες διεμβόλισης του συστήματος αναπαραγωγής της ηγεμονίας των κυβερνητικών κομμάτων. Αυτό έχουν τονίσει ήδη από πολύ νωρίς οι Λυριντζής κ.ά. (1996:22) «σχετικά με την χρονική υστέρηση αυτονόμησης και τη καχεξία μερικών πολιτικών θεσμών και μετά το 1974, όπως για παράδειγμα το κοινοβούλιο, η τοπική αυτοδιοίκηση, η κεντρική δημόσια διοίκηση και ο συνδικαλισμός, μπορεί να οφείλονται, πέραν άλλων ιστορικών λόγων, και στην ταχύτερη και υπερτροφική μεγέθυνση δύο κύριων θεσμών: της κεντρικής κυβέρνησης και των κομμάτων».

Τέλος, η άμεση πρόσβαση της κυβέρνησης και ιδιαίτερα του πρωθυπουργού στην ατζέντα των ΜΜΕ είναι ένα στοιχείο στο οποίο έχουμε ήδη αναφερθεί, αναλύοντας διεξοδικά το ρόλο των ΜΜΕ στην πολιτική θεματολογία. Έχουμε ήδη τονίσει την ύπαρξη ορισμένων πηγών που σε μία κλίμακα αξιοπιστίας απολαύουν μεγαλύτερης δυνατότητας πρόσβασης και επιρροής στον δημόσιο χώρο. Ο Bennett (2000:186) σημειώνει σχετικά με αυτό το ζήτημα ένα χαρακτηριστικό το οποίο είναι κοινό στην περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας και της Ελλάδας: «Οι μεγαλύτεροι ειδησεογραφικοί σταθμοί καθοδηγούνται κυρίως από την πορεία της επίσημης εξουσίας, καθώς οι αποφάσεις κινούνται διαμέσου του θεσμικού λαβυρίνθου της κυβέρνησης. Σαν αποτέλεσμα οι αντιθέσεις ψηφοφόρων και πολιτών τείνουν να αναδεικνύονται στις ειδήσεις μόνο όταν υπάρχουν σοβαρά ρήγματα και διαφορές στις τάξεις όσων λαμβάνουν τις αποφάσεις». Μεταξύ αυτών των πηγών τα μέλη της κυβέρνησης, ο πρωθυπουργός και οι υπουργοί, υπερσχύουν σε βάρος άλλων κοινωνικών και πολιτικών παικτών, που είναι φορείς εναλλακτικών προτάσεων και οι οποίοι έχουν περιορισμένη πρόσβαση στο πεδίο της πολιτικής δημοσιότητας, ενώ εκτιμούμε ότι πολλές φορές επιχειρείται συνειδητά η υποβάθμισή τους προκειμένου να μη διαρραγεί το σύστημα εξουσίας. Επιπλέον, υπενθυμίζουμε ένα σύμπλεγμα περιορισμών που λειτουργούν παράλληλα με την προνομιακή πρόσβαση ορισμένων πηγών στο πεδίο της δημοσιότητας. Οι εργασιακοί, εργοδοτικοί και εμπορικοί καταναγκασμοί αλλά και οι, άμεσες και έμμεσες, πολιτικές εξαρτήσεις περιορίζουν τα περιθώρια της δημοσιογραφικής αυτονομίας. Δομές, εξαρτήσεις και συνθήκες που αναπτύσσονται μεταξύ των δύο πεδίων λειτουργούν κατά τρόπο που παγιώνουν το σύστημα εξουσίας (βλ. Κεφάλαιο 4).

Στα κοινοβουλευτικά συστήματα η κυβέρνηση διαθέτει σημαντικούς πόρους διαθέτοντας ισχυρή επιρροή στο πεδίο της δημόσιας ορατότητας των προβλημάτων αλλά και στο πεδίο της πολιτικής απόφασης και της δημόσιας πολιτικής. Η κυβέρνηση και ιδιαίτερα ο Πρωθυπουργός καταφέρνουν να δεσμεύσουν ή να απωθήσουν τη μιντιακή προσοχή και να απομειώσουν τη δημοσιοποίηση των ανταγωνιστικών προσφορών και ορισμών, όσον αφορά τα από κοινού, με τα άλλα πολιτικά κόμματα, προωθούμενα διακυβεύματα. Η κυβέρνηση καταφέρνει τελικά να διαχειριστεί τους ορισμούς των πολιτικών καταστάσεων, όσον αφορά τα διακυβεύματα που στρατηγικά έχει θέσει σε προτεραιότητα στο πλαίσιο του πολιτικού ανταγωνισμού. Η κυβέρνηση είναι, με άλλα λόγια, ικανή να διαχειριστεί το λόγο ή τη σιωπή της με τέτοιο τρόπο, ώστε να προσανατολίσει το δημόσιο ενδιαφέρον αλλά και να παραγάγει πολιτική δράση.

Πρέπει ωστόσο να σημειώσουμε ότι ο έλεγχος των κυβερνητικών στην πολιτική θεματολογία δεν συνιστά μία αναπόφευκτη παράμετρο του πολιτικού ανταγωνισμού. Σε συγκυρίες κρίσης, σε έκτακτες καταστάσεις, σε περιπτώσεις «ερευνητικής δημοσιογραφίας» και αποκάλυψης σκανδάλων, σε συνθήκες σύγκρουσης και αντιρρησιών εντός του κυβερνητικού στρατοπέδου (το παράδειγμα των παραιτήσεων βουλευτών των κυβερνητικών κομμάτων κατά την ψήφιση των μνημονίων είναι εδώ χαρακτηριστική), αλλά και σε στιγμές ηχηρών συλλογικών κινητοποιήσεων, τα περιθώρια της κυβερνητικής αυτονομίας μεταβάλλονται. Στις περιπτώσεις αυτές, ο πολλαπλασιασμός των πηγών που δεν υπόκεινται σε κυβερνητικό έλεγχο καταλήγει να ενισχύσει την αυτονομία των Μέσων, ενώ η διεμβόλιση της κυβερνητικής εξουσίας από τη ροή των αποκαλύψεων, των δηλώσεων, των ειδησεογραφικά ορατών γεγονότων, τροφοδοτεί τα κόμματα της αντιπολίτευσης με πόρους με απόληξη την ενίσχυση της κομματικής επιρροής στο πεδίο της δημοσιότητας.

Η κρίση δημοσιονομικού χρέους συνιστά μία εμβληματική περίπτωση επίδρασης στη δομή του πολιτικού συστήματος, όπως περιγράφηκε παραπάνω. Η πρώτη σημαντική ρωγμή έγκειται στη ρευστοποίηση της κοινοβουλευτικής πειθαρχίας. Οι πλέον των πενήντα βουλευτών που αλλάζουν κόμμα από την υπογραφή του πρώτου Μνημονίου το 2010, αγνοούν τη «γραμμή του κόμματος», χαράσσοντας μία προσωπική στρατηγική που τους οδηγεί είτε στην υπερψήφιση του Μνημονίου, παρά την αντίθετη απόφαση του κόμματος, είτε στην καταψήφιση του Μνημονίου²⁵. Ορισμένοι από τους βουλευτές που διαγράφονται ιδρύουν νέα κόμματα, επιφέροντας μία σημαντική μεταβολή στο κομματικό πεδίο και τους πολιτικούς συσχετισμούς. Μία ακόμα σημαντική ρωγμή που γεννιέται ως απότοκο της κρίσης είναι οι κυβερνήσεις συνεργασίας που δημιουργούνται μετά τις εκλογές του 2012 (ήδη από το Νοέμβριο του 2011 η πρώτη κυβέρνηση συνεργασίας είναι του Λ. Παπαδήμου). Οι κυβερνήσεις συνεργασίας «σπάνε» την παράδοση των ισχυρών μονοκομματικών και αυτοδύναμων κυβερνήσεων που στην Ελλάδα είχαν τον μερικό έλεγχο του πεδίου της πολιτικής θεματολογίας και της δημόσιας πολιτικής. Είναι χαρακτηριστικό ότι η αποδυνάμωση των πολιτικών κομμάτων και οι μειώσεις των ποσοστών τους οδηγούν σε αδυναμία επιβολής και ελέγχου της θεματολογίας αλλά και σε εσωτερικές, στο πλαίσιο της κυβερνητικής συνεργασίας, συγκρούσεις ή και αποκλίσεις στις θέσεις, είτε ακόμα και αναδύσεις πολλαπλών και διαφορετικών ερμηνευτικών πλαισίων πάνω σε προτεινόμενες δημόσιες πολιτικές. Ένα τελευταίο σημείο που έχει ιδιαίτερη σημασία στην ανάδυση προβλημάτων, πλαισίων και προτεινόμενων πολιτικών, είναι βέβαια ο μηχανισμός στήριξης της Ελλάδας, ο οποίος μέσω της Τρόικας (ή εσχάτως του «κουαρτέτου») ελέγχει το σύνολο της θεματολογίας λειτουργώντας ιδιαίτερα ανταγωνιστικά προς την κυβέρνηση. Ειδικότερα, οι τρεις θεσμοί, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αλλά και η εγκατάσταση στην Ελλάδα της Ομάδας Δράσης (γνωστή κυρίως ως Task Force²⁶), η οποία παρέχει τεχνογνωσία

²⁵ Ορισμένες περιπτώσεις διαφοροποίησης από την απόφαση του κόμματος είναι εδώ χαρακτηριστικές. Η Ντόρα Μπακογιάννη θα υπερψηφίσει το πρώτο Μνημόνιο, θα διαγραφεί από τη Νέα Δημοκρατία και θα ιδρύσει το νέο κόμμα της Δημοκρατικής Συμμαχίας. Ο Βασίλης Οικονόμου θα διαγραφεί από το ΠΑΣΟΚ, λόγω καταψήφισης του Μνημονίου, και θα υποστηρίξει το επίσης νεοσυσταθέν (2010) κόμμα του Φώτη Κουβέλη, τη ΔΗΜΑΡ. Στη συνέχεια θα αποχωρήσει από τη ΔΗΜΑΡ και θα εκλεγεί υποψήφιος με το ψηφοδέλτιο Επικρατείας της ΝΔ. Άλλες χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι αυτές των Π. Κουρουμπλή και της Σ. Σακοράφα, που θα φύγουν από το ΠΑΣΟΚ και θα μεταπηδήσουν στον ΣΥΡΙΖΑ, ή ακόμα του Παναγιώτη Καμμένου, ο οποίος θα διαγραφεί από τη ΝΔ λόγω της μη παροχής ψήφου εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση Παπαδήμου και θα ιδρύσει το κόμμα των Ανεξαρτήτων Ελλήνων, το οποίο και θα συγκυβερνήσει με τον ΣΥΡΙΖΑ μετά τις εκλογές Ιανουαρίου και Σεπτεμβρίου 2015. Στο κόμμα των Ανεξαρτήτων Ελλήνων θα προσχωρήσουν και άλλοι βουλευτές της ΝΔ αλλά και του ΠΑΣΟΚ (όπως ο Γιάννης Δημαράς). Επιπλέον, κορυφαίοι σήμερα βουλευτές της ΝΔ προέρχονται από το κόμμα του ΛΑΟΣ.

²⁶ Όπως διαβάζουμε στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η Ομάδα Δράσης Για Την Ελλάδα (European Commission Task Force for Greece, TFGR) συστάθηκε για να βοηθήσει την Ελλάδα να εφαρμόσει το πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων και να θέσει θεμέλια για την επιστροφή στην ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Η ιστοσελίδα αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «τον Ιούλιο 2011, μετά από διαβουλεύσεις με τον Πρωθυπουργό της Ελλάδας, ο Πρόεδρος Barroso συνέστησε την Ομάδα Δράσης για την Ελλάδα, με σκοπό την παροχή τεχνικής βοήθειας προς τη χώρα. Η πρωτοβουλία έτυχε ισχυρής στήριξης από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το οποίο δήλωσε την 21η Ιουλίου ότι «...τα κράτη μέλη και η Επιτροπή θα κινητοποιήσουν άμεσα όλους τους απαιτούμενους πόρους για την παροχή έκτακτης τεχνικής βοήθειας προς την Ελλάδα για την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεών της...». Αποστολή της Ομάδας Δράσης για την Ελλάδα είναι να εντοπίζει και να συντονίζει την τεχνική βοήθεια που χρειάζεται η χώρα για να ανταποκριθεί στις δεσμεύσεις που έχει αναλάβει στο πλαίσιο του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής. Επίσης, επιδιώκει να επιταχύνει την απορρόφηση κονδυλίων της ΕΕ με σκοπό τη στήριξη της οικονομικής ανάπτυξης, της ανταγωνιστικότητας και της απασχόλησης. Για το λόγο αυτό, η

προς τη χώρα για την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων και των απαραίτητων διαρθρωτικών αλλαγών, συνιστούν μετασχηματισμούς ισχυρούς στη δομή του πολιτικού συστήματος, που επενεργούν σημαντικά στην ίδια τη διαδικασία συγκρότησης της θεματολογίας και των δημόσιων πολιτικών.

5.2 Η κοινοβουλευτική θεματολογία: η δυναμική των επαγγελματικών κατηγοριών και των εκλογικών περιφερειών

Ένα από τα ζητήματα της σύγχρονης Πολιτικής Επιστήμης είναι η εξασθένιση του ρόλου των κοινοβουλίων. Ωστόσο, το ζήτημα αυτό δεν είναι νέο. Οι Κοντιάδης & Μακρής (2011:228) επισημαίνουν ότι η «μετάβαση από τον κλασικό αστικό φιλελευθερισμό του 19^{ου} αι., στον οποίο δέσποζε το άτομο, στη μαζική δημοκρατία του 20^{ου} αι., στην οποία τον κυρίαρχο ρόλο έπαιζε πλέον η οργανωμένη πολιτική ομάδα, σηματοδότησε την κρίση του κοινοβουλευτισμού, την ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας, την εμφάνιση του πρωθυπουργοκεντρικού ή προεδρικού αυταρχισμού και γενικότερα την κρίση της ίδιας της δημοκρατικής αρχής».

Στα κοινοβουλευτικά συστήματα η κυβέρνηση προκύπτει και λογοδοτεί στο κοινοβούλιο και με αυτό τον τρόπο οι κυβερνήσεις εξασφαλίζουν την έγκριση του νομοθετικού προγράμματός τους. Το παράδειγμα της Σουηδίας (Heywood, 437) δείχνει ότι η συνέλευση με την υποστήριξη κανόνων συνεννόησης και συνεργασίας ασκεί ισχυρή επιρροή στη διαμόρφωση της κρατικής πολιτικής. Υπάρχουν ωστόσο και άλλα παραδείγματα όπως η Ελλάδα ή το παράδειγμα της Μεγ. Βρετανίας, όπου η αυστηρή κομματική πειθαρχία και το εκλογικό σύστημα που ευνοεί το πρώτο κόμμα οδηγούν την κυβέρνηση στον έλεγχο του κοινοβουλίου διαμέσου μιας συμπαγούς και αξιόπιστης πλειοψηφίας της στη Βουλή των αντιπροσώπων. Η λειτουργία, ωστόσο, της νομοθετικής εξουσίας δεν εξαντλείται στο να παρέχει κοινοβουλευτική πλειοψηφία στην κυβέρνηση. Ο βασικός ρόλος των νομοθετικών σωμάτων είναι η αντιπροσώπευση μεταξύ κυβέρνησης και λαού, ενώ ο ελεγκτικός τους ρόλος είναι καθοριστικός στη διασφάλιση μιας υπεύθυνης κυβέρνησης (Heywood, 440-444).

Στην Ελλάδα και στα σύγχρονα δημοκρατικά συστήματα, η υποβάθμιση του κοινοβουλίου γίνεται προς όφελος της εκτελεστικής εξουσίας και των εξωθεσμικών πιέσεων που ακούν στο πολιτικό σύστημα (προεδρικό ή κοινοβουλευτικό) και άλλες πολιτικές οργανώσεις με προεξάρχουσες αυτές των πολιτικών κομμάτων (Κοντιάδης & Μακρής, 2011:23). Θα διερευνήσουμε στο Κεφάλαιο αυτό τη δυναμική της κοινοβουλευτικής θεματολογίας, παρότι, όπως διατυπώνεται από σύγχρονους θεωρητικούς, οι κοινοβουλευτικές ομάδες και ειδικά οι βουλευτές έχουν περιθωριοποιηθεί ως διαμορφωτές και παίκτες επιρροής και αρνησικυρίας της πολιτικής έναντι της κυβέρνησης και των κομμάτων εξουσίας (Τσεμπελής 2008:57 στο Κοντιάδης, 2011:235). Ο εναγκαλισμός των βουλευτών με τα σύγχρονα αρχηγικά κόμματα στο πλαίσιο της πρωθυπουργοκεντρικής δημοκρατίας οδηγεί σε μία σειρά από παθογένειες τόσο πολιτικές όσο και θεσμικές, παρόλο που τυπικά και συμβολικά το κοινοβούλιο μεταπολιτευτικά υπήρξε το κατεξοχήν σώμα αντιπροσώπευσης της λαϊκής κυριαρχίας και νομιμοποιητική πηγή της μεταδικτατορικής κομματικής δημοκρατίας (Κοντιάδης & Μακρής:235-236).

Σε ένα από τα εμβληματικά έργα των Baumgartner & Jones (1993) στη μελέτη της πολιτικής θεματολογίας, όπου παρακολουθούνται οι παράμετροι της αλλαγής ή της σταθερότητας στο πλέγμα των δημόσιων πολιτικών στο αμερικανικό πολιτικό σύστημα, μελετάται ειδικά ο ρόλος του κοινοβουλίου ως καταλυτικού στη δημιουργία ενός συστήματος θετικής ανάδρασης και μεταστροφών στο αποτέλεσμα της δημόσιας πολιτικής. Οι συγγραφείς σημειώνουν ειδικά ότι το κοινοβούλιο είναι πιο δεκτικό στις αλλαγές σε σχέση με την εκτελεστική εξουσία με αποτέλεσμα να ευνοείται η ανάδυση νέων προβληματικών θεματικών, ενώ υπογραμμίζουν ότι «οι νομοθετικές αρμοδιότητες μεταβάλλονται πιο εύκολα από τις εκτελεστικές αρχές. Μέλη του κοινοβουλίου είναι ενεργά στο να αναζητούν νέα θέματα με τα οποία θα ήθελαν να συνδεθούν. Και πολλές ομάδες που χάνουν μάχες με τις εκτελεστικές αρχές μπορούν να βρουν κάποιες υποστηρικτικές φωλιές μέσα στο κοινοβούλιο» (Baumgartner & Jones, 1993: 193). Επίσης, οι συγγραφείς επισημαίνουν ότι το Κοινοβούλιο έχει τη δυνατότητα να παίζει έναν σημαντικό ρόλο τόσο στη διατήρηση των υποσυστημάτων δημόσιας πολιτικής, αλλά και στην καταστροφή και αντικατάστασή τους. Εφόσον, με άλλα λόγια, το κοινοβούλιο παραμένει ένας παράγοντας σταθερότητας από τον οποίο προκύπτουν υπεύθυνες και σταθερές κυβερνήσεις (και κυρίως στο πλαίσιο των κοινοβουλευτικών συστημάτων) την ίδια στιγμή μπορεί να αποτελέσει παράμετρο αλλαγής και

Ομάδα Δράσης έχει επικεντρωθεί σε 181 έργα προτεραιότητας που χρηματοδοτούνται από τα διαρθρωτικά ταμεία και τα οποία αναμένεται να δώσουν ώθηση στην ανάπτυξη». <http://ec.europa.eu/greece> (τελευταία επίσκεψη 23/10/2015).

κυρίως λόγω των κοινοβουλευτικών αντιπαλοτήτων και των διαμαχών εντός του κοινοβουλίου. Στην έρευνα των Baumgartner & Jones (194) σε μία σειρά από θέματα όπως τα ναρκωτικά, το αλκοόλ και η κακοποίηση ανηλίκων φάνηκε ότι η αύξηση των κοινοβουλευτικών συζητήσεων σε σχέση με τα θέματα αυτά σήμανε και την εγγραφή των θεμάτων στη συστημική ατζέντα, στην ατζέντα του κοινού ακόμα και όταν το ενδιαφέρον των ΜΜΕ για τα θέματα αυτά έφθινε. Ακόμα περισσότερο οι Jones & Strahan (1985, στο Baumgartner & Jones) επισημαίνουν ότι όταν αυξάνεται η επιμονή των κοινοβουλευτικών συζητήσεων αναφορικά με ορισμένα θέματα τότε ακολουθούν και αλλαγές στις δομές της παραγωγής δημόσιων πολιτικών. Έτσι, η έρευνα των Baumgartner & Jones (1993:196) δείχνει ότι στην περίπτωση θεμάτων όπως η κατάχρηση των ναρκωτικών, το κάπνισμα, η παιδεραστία, η αύξηση της κοινοβουλευτικής προσοχής ή ο αριθμός των διαφορετικών επιτροπών και υπο-επιτροπών που έχουν την αρμοδιότητα σε σχέση με τα θέματα αυτά μπορούν να οδηγήσουν σε σημαντικές αλλαγές στις δημόσιες πολιτικές. Η αλλαγή αυτή σημαίνει όπως επισημαίνουν οι συγγραφείς είτε την καταστροφή των προηγούμενων υποσυστημάτων πολιτικής είτε τη δημιουργία νέων φορέων και νέων ομάδων επαγγελματιών που τείνουν να επιβάλλουν νέα νομοθεσία.

Στο πλαίσιο αυτό η νομοθετική εξουσία στην Αμερική φαίνεται ότι μπορεί να αποτελέσει τόσο έναν παράγοντα σταθερότητας στις δημόσιες πολιτικές, όσο και έναν παράγοντα αλλαγής. Είναι χαρακτηριστικό ότι Αμερικανοί θεωρητικοί της θεματολογίας θεωρούν ότι ο πρόεδρος συνιστά τον έναν πόλο επιβολής της εθνικής θεματολογίας και ότι η θεματολογία των δημόσιων πολιτικών επιβάλλεται και από το Κογκρέσο (ο δεύτερος πόλος) (Hurley & Wilson, 1989:247; Baumgartner & Jones, 1993:130). Δύο είναι οι συμπληρωματικοί μηχανισμοί που ενίσχυαν το ρόλο του κοινοβουλίου στην αμερικανική πολιτική (Baumgartner & Jones, 1993:196-198). Ο ένας είναι η ενίσχυση των ομάδων συμφερόντων τις δεκαετίες '60 και '70 και ο δεύτερος είναι η εσωτερική αναδιοργάνωση του κοινοβουλίου τις ίδιες δεκαετίες. Όσο πιο σύνθετες γίνονταν οι δυνάμεις εκτός κοινοβουλίου τόσο περιοριζόταν η αμερικανική προεδρική δύναμη στην απόκτηση της συναίνεσης του Κογκρέσου στις υποψήφιες αλλαγές στις δημόσιες πολιτικές. Οι αλλαγές στην εσωτερική δομή του Κοινοβουλίου αφορούν την αύξηση των οικονομικών πόρων (κυρίως όσον αφορά τους προϋπολογισμούς), την αύξηση του προσωπικού και μεγαλύτερη επενδυτική δύναμη η οποία μεταφράζεται σε μεγαλύτερη δύναμη στο να θέτει το κοινοβούλιο προβλήματα στη δημόσια ατζέντα. Στη βάση αυτών των αλλαγών το κοινοβούλιο έπαιζε πολύ μεγαλύτερο ρόλο στη δεκαετία του '80 παρά στη δεκαετία του '50 στην παραγωγή των δημόσιων πολιτικών. Συμπερασματικά, στην περίπτωση της Αμερικής (Baumgartner & Jones, 1993:214) συνυπάρχουν πολλά σημαντικά και ισχυρά υποσυστήματα. Σε ένα τέτοιο σύστημα, όπου τα υποσυστήματα αυτά είναι σε ανταγωνισμό και το καθένα αναζητά να ικανοποιήσει διαφορετική περιφέρεια, οι δημόσιες πολιτικές είναι δύσκολο να κρατηθούν μακριά από τη δημόσια θέα σε σχέση με ένα σύστημα όπου οι νομοθετικές αρμοδιότητες είναι διαχωρισμένες η μία από την άλλη και όπου οι απευθύνσεις των μειοψηφιών έχουν μικρό περιθώριο τύχης ή επιτυχίας.

Η αλληλεξάρτηση των ισχυρών ομάδων συμφερόντων στην αμερικανική πολιτική και η αναβάθμιση του κοινοβουλίου με την καλλιέργεια ισχυρών υποσυστημάτων δημόσιων πολιτικών είναι μία πραγματικότητα που δεν φαίνεται να ισχύει στην περίπτωση του ελληνικού κοινοβουλίου αν και η δική μας έρευνα (Κουντούρη, 2006) δεν είναι ταυτόσημη με την έρευνα των Αμερικανών πολιτικών επιστημόνων.

Στη δική μας έρευνα το ενδιαφέρον μας εστίασε στη διερεύνηση της δυναμικής του κοινοβουλίου στη διαμόρφωση της πολιτικής θεματολογίας: ο βαθμός στον οποίο το κοινοβούλιο, και ειδικά οι βουλευτές, συνιστούν φορείς ανάδειξης θεμάτων που δύνανται να έλξουν το δημόσιο και το κυβερνητικό ενδιαφέρον και να συμβάλλουν έτσι αποφασιστικά στη χάραξη της δημόσιας πολιτικής και όχι μόνο στην επικύρωση των νομοθετικών πρωτοβουλιών της κυβέρνησης. Σύμφωνα, λοιπόν, με τα στοιχεία που έχουμε συλλέξει θα υποστηρίξουμε ότι η κοινοβουλευτική δράση δεν φαίνεται να υποστηρίζει τη δυναμική της αλλαγής στο περιβάλλον της πολιτικής θεματολογίας και ακόμα περισσότερο στο περιβάλλον των δημόσιων πολιτικών. Με άλλα λόγια δεν φαίνεται να αναδύεται μία ισχυρή θεματολογία η οποία μπορεί να επιβληθεί στη δημόσια και κυβερνητική ατζέντα. Θα μπορούσαμε να πούμε και θα προσπαθήσουμε να δείξουμε ότι ο κατακεραματισμός της κοινοβουλευτικής θεματολογίας δεν της δίνει τη δυνατότητα να αναδυθεί σε κρίσιμο παράγοντα και σε κρίσιμη παράμετρο συμβολής στην κυβερνητική θεματολογία. Και τούτο διότι, όπως θα διαφανεί από τη μελέτη των ερωτήσεων και των επερωτήσεων των βουλευτών κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Απριλίου 2001, οι βουλευτές κινητοποιούνται σε σχέση με προβλήματα που εκπροσωπούν τα συμφέροντα των περιφερειών στις οποίες εκλέγονται και τα συμφέροντα των κοινωνικών ομάδων που εκπροσωπούν.

Η ανάλυση της κοινοβουλευτικής προσφοράς βασίζεται στη συγκέντρωση των ερωτήσεων και των επερωτήσεων των βουλευτών για μία περίοδο τεσσάρων μηνών κατά τη διάρκεια της κοινοβουλευτικής περιόδου 2001. Ο στόχος μας είναι να καταδείξουμε την προτεινόμενη από τους βουλευτές θεματολογία και όχι

τη νομοθετική εργασία, τις αντιπαραθέσεις, δηλαδή, για τα νομοσχέδια. Δύο είναι τα βασικά στοιχεία που θα αναδειχθούν και που διαφοροποιούν τη θεματολογία των βουλευτών από τη θεματολογία που προτείνεται από τις διευθύνουσες ομάδες των πολιτικών κομμάτων.

1. Η διαμόρφωση της προσφοράς τους στηρίζεται κυρίως σε κατηγορικά κοινωνικά αιτήματα και σε περιφερειακά.
2. Η διαχείριση της θεματολογίας τους δεν απευθύνεται σε διευρυμένα κοινά αλλά σε περιορισμένα κοινά, πολιτικά και διοικητικά.

Θα διαφανεί ότι η θεματολογία των βουλευτών κινείται στην κατεύθυνση υπεράσπισης της κοινωνικής, περιφερειακής και κομματικής διεύρυνσης και επιβεβαίωσης. Οι βουλευτές πορεύονται με στόχο την ικανοποίηση αιτημάτων που προέρχονται από τις περιφέρειές τους, αλλά και από τα ειδικά επαγγελματικά κοινά που εκπροσωπούν. Αυτό άλλωστε επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι η πλειονότητα των βουλευτών προέρχονται από την περιφέρεια, επομένως η θεματολογία, οι ερωτήσεις που υποβάλλουν παράγονται στο πλαίσιο των προβλημάτων που αναδύονται στις επιμέρους περιφέρειες. Η δράση των κοινοβουλευτικών εξαρτάται από τη μέριμνά τους να διασφαλίσουν την επανεκλογή τους στη βάση της εκπροσώπησης των κατηγορικών κοινωνικών αιτημάτων. Δεδομένου ότι απευθύνονται κυρίως σε ειδικά κοινά και η δράση τους είναι περιορισμένης μιντιακής ορατότητας, ο τύπος δράσης των βουλευτών είναι σιωπηλός. Με άλλα λόγια, η προτεινόμενη κοινοβουλευτική θεματολογία δεν φαίνεται να διεισδύει στη συστημική ατζέντα, στην ατζέντα δηλαδή του κοινού, παρά μόνο στις ειδικές ομάδες στις οποίες απευθύνονται. Ωστόσο, δεν μιλούμε στην ελληνική περίπτωση για τα ισχυρά υποσυστήματα πολιτικής όπως τα είδαμε στην περίπτωση της Αμερικής. Οι ομάδες, τις οποίες εκπροσωπούν κοινοβουλευτικά οι βουλευτές, είναι επαγγελματικές και κοινωνικές ομάδες που δεν έχουν θεσμοθετημένη πρόσβαση σε υποσυστήματα δημόσιας πολιτικής (σε επιτροπές ή σε υπο-επιτροπές της Βουλής). Η πρόσβασή τους στο πεδίο της εκτελεστικής ατζέντας και η εγγραφή των ειδικών προβλημάτων σε αυτή γίνεται διαμέσου των νομοθετικών αντιπροσώπων.

Οι πόροι που κινητοποιούν στοχεύουν στην επιβεβαίωση της σημασίας των προβλημάτων στις διοικητικές αρχές: ο τύπος, το βάθος των κοινωνικών αιτημάτων αλλά ακόμα οι παράμετροι όπως το δημόσιο συμφέρον, ο κίνδυνος και η κυβερνητική ευθύνη αναδεικνύουν την αναγκαιότητα πολιτικής ρύθμισης των προβλημάτων.

Προχωρώντας σε μία πρώτη ποσοτικοποίηση των ερωτήσεων που κατατίθενται από τους βουλευτές όλων των πολιτικών κομμάτων, έχουμε μία τυπολογία της κοινοβουλευτικής προσφοράς που διακρίνει μεταξύ της *περιφερειακής θεματολογίας*, της *κατηγορικής θεματολογίας*, της *εθνικής θεματολογίας* και της *θεματολογίας επικαιρότητας*. Το κριτήριο διάκρισης είναι η αναφορά στο πρόβλημα: οι περιφέρειες, οι επαγγελματικές ομάδες, οι κυβερνητικές πολιτικές και τα απρόβλεπτα γεγονότα συνιστούν πηγές αναφοράς για την ανάδειξη του κάθε προβλήματος στην κοινοβουλευτική θεματολογία, με απώτερο στόχο την κυβερνητική θεματολογία αφού χρησιμοποιώντας ως μέσο το κοινοβούλιο οι βουλευτές θέτουν ερωτήματα προς απάντηση στην εκτελεστική εξουσία.

Η πρώτη κατηγορία αφορά ερωτήσεις που συνδέονται με τις εκλογικές περιφέρειες των βουλευτών. Εντάσσουμε στην κατηγορία αυτή τα προβλήματα των περιφερειών, όπως το έλλειμμα των υποδομών, οι κυβερνητικές υποσχέσεις που δεν τηρήθηκαν όσον αφορά τα δημόσια έργα στην περιοχή κτλ. Η δεύτερη κατηγορία αφορά προβλήματα ειδικών επαγγελματικών κατηγοριών, όπως οι αγρότες, ή οι υπάλληλοι στο δημόσιο τομέα. Η τρίτη κατηγορία, η εθνική ατζέντα, αφορά προβλήματα που υπερβαίνουν τις περιφερειακές ή τις επαγγελματικές διαιρέσεις και αναφέρονται σε ευρύτερα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα (αλκοολισμός, ναρκωτικά), ζητήματα δημόσιων πολιτικών (επικοινωνία, φορολογία), κοινωνιακές ερωτήσεις (ανεργία, περιβάλλον) ή πολιτικά διακυβεύματα (εξωτερικές υποθέσεις). Η τέταρτη κατηγορία αφορά θέματα τα οποία πηγάζουν και αφορούν την επικαιρότητα.

Το 2001 η κοινοβουλευτική προφορά συγκροτείται κατά κύριο λόγο από τις εκλογικές περιφέρειες των βουλευτών, τις ειδικές επαγγελματικές κατηγορίες και τη σχετική θέση του βουλευτή και του κόμματος στον πολιτικό χώρο. Μπορούμε να μιλήσουμε για μία περιφερειακή και κατακερματισμένη θεματολογία που διαφοροποιείται από τις άλλες θεματολογίες, αφού συγκροτείται στη βάση των επιλεκτικών σχέσεων των βουλευτών με τις περιφέρειες και τις επαγγελματικές ομάδες. Επομένως, η κοινοβουλευτική προσφορά είναι ριζωμένη στα περιφερειακά συμφέροντα και τείνει να εκπροσωπεί πολύ δεδομένες επαγγελματικές ομάδες.

Τυπολογία	Σε Ν / Σε %	Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Σύνολο
Επικαιρότητα	N	17	4	6		27
	% στην κατηγορία	63,0%	14,8%	22,2%		100,0%
Κατηγορικά	N	8	17	33	9	67
	% στην κατηγορία	11,9%	25,4%	49,3%	13,4%	100,0%
Εθνικά	N	13	25	34	12	84
	% στην κατηγορία	15,5%	29,8%	40,5%	14,2%	100,0%
Περιφερειακά	N	27	25	39	13	104
	% στην κατηγορία	26,0%	24,0%	37,5%	12,5%	100,0%
Σύνολο	N	65	71	112	34	282
	% στην κατηγορία	23,0%	25,2%	39,7%	12,1%	100,0%

Πίνακας 5.1 Η ποσοτική κατανομή των κοινοβουλευτικών κατηγοριών κατά τη διάρκεια τεσσάρων μηνών (2001)

Ο παραπάνω πίνακας μας επιτρέπει να προχωρήσουμε σε δύο διαπιστώσεις: η μία είναι η προτεραιότητα των περιφερειακών προβλημάτων (37% του συνόλου), γεγονός που μας επιτρέπει να μιλήσουμε για την κυριαρχία της περιφερειακής προσφοράς. Η δεύτερη είναι η χρονική συνέχεια των κατηγοριών με εξαίρεση την κατηγορία επικαιρότητα η οποία είναι εκ των πραγμάτων συγκυριακή. Υποστηρίζουμε επομένως ότι η κοινοβουλευτική προσφορά εξαρτάται από τις περιφέρειες εκλογής των βουλευτών, τις ειδικές επαγγελματικές κατηγορίες και τη σχετική θέση του βουλευτή και του κόμματος στο πολιτικό πεδίο. Μπορούμε να μιλήσουμε για μία προσφορά περιφερειακή και κατακερματισμένη, ριζωμένη στα περιφερειακά και επαγγελματικά συμφέροντα.

	Σε Ν / Σε (%)	Περιφερειακά	Κατηγορικά	Εθνικά	Επικαιρότητα	Σύνολο
Π.Α.Σ.Ο.Κ.	N	34	18	24	4	80
	% στο κόμμα	42,5%	22,5%	30,0%	5,0%	100,0%
Νέα Δημοκρατία	N	35	19	28	13	95
	% στο κόμμα	36,8%	20,0%	29,5%	13,7%	100,0%
ΚΚΕ	N	23	25	13	7	68
	% στο κόμμα	33,8%	36,8%	19,1%	10,3%	100,0%
Συνασπισμός	N	9	4	16	2	31
	% στο κόμμα	29,0%	16,1%	48,4%	6,5%	100,0%
Ανεξάρτητοι βουλευτές (Κεδίκογλου, Καρατζαφέρης)	N	3	x	4	1	8
	% στο κόμμα	37,5%	x	50%	12,5%	100,0%
Σύνολο	N	104	67	84	27	282
	% στο κόμμα	37%	24%	30%	9%	100,0%

Πίνακας 5.2 Η ποσοτική κατανομή των κατηγοριών ανά κοινοβουλευτικό κόμμα (2001)

Η κοινοβουλευτική θεματολογία προκύπτει από μία διαδικασία επιλογής, η οποία είναι ωστόσο ιδιαίτερα ριζωμένη στις κοινοβουλευτικές πρακτικές. Η εγγραφή των κοινοβουλευτικών προβλημάτων στην κυβερνητική ή διοικητική ατζέντα συνιστά ένα μείζον διακύβευμα της πολιτικής θεματολογίας. Η κοινοβουλευτική θεματολογία διακρίνεται ωστόσο τόσο από την κυβερνητική, όσο και από τη θεματολογία των

κομμάτων. Η αρχική διαφοροποίηση έγκειται στο ότι η κοινοβουλευτική θεματολογία δεν συνιστά αντικείμενο μεσοποίησης, αφού η ιδιωτική τηλεόραση δεν συμπεριλαμβάνει στη θεματολογία της τις κοινοβουλευτικές ερωτήσεις εκτός των περιπτώσεων των κομματικών αντιπαραθέσεων, των «κλασικών ερωτήσεων», όπως στην περίπτωση της συζήτησης για τον προϋπολογισμό ή της συζήτησης για τις ερωτήσεις που τίθενται από τους επικεφαλής των κομμάτων. Εν συνεχεία, η κοινοβουλευτική θεματολογία δεν απευθύνεται σε ένα διευρυμένο κοινό, αλλά στο περιορισμένο κοινό της εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας. Τέλος, για να καταφέρει κάποιος να εντάξει το πρόβλημα στη διοικητική και κυβερνητική ατζέντα θα πρέπει να πείσει για τη σημασία του και την αναγκαιότητα να το επιλύσει. Προς τούτο αξιοποιούνται ποικίλοι πόροι από τους βουλευτές και κυρίως πόροι που είναι εγγεγραμμένοι είτε στα κοινωνικά αιτήματα, είτε στη δημοσιότητα. Οι ομάδες πίεσης, οι επαγγελματικές ομάδες, η κοινή γνώμη, οι συλλογικοί φορείς συνιστούν για τους βουλευτές πόρους κοινωνικής αναγνώρισης των προβλημάτων, ενώ ρεπορτάζ του πολιτικού Τύπου ή ακόμα και της τηλεόρασης, αλλά και επίσημα στατιστικά στοιχεία, συγκροτούν πηγές νομιμοποίησης των αναδυόμενων προβλημάτων. Η κοινωνική αναγνώριση του προβλήματος και ο βαθμός δημοσιοποίησής του είναι πόροι που συγκροτούν τη νομιμότητα του προβλήματος και θέτουν ζήτημα ανάληψής του από τις δημόσιες αρχές.

5.3 Η δυναμική του πολιτικού ανταγωνισμού στην πολιτική θεματολογία. Το κομματικό σύστημα αντεπιτίθεται

Έχουμε ήδη συζητήσει στο Κεφάλαιο 2 ζητήματα σχετικά με το πρόβλημα της συμβολής των πολιτικών κομμάτων στην ανάδυση και εξέλιξη των δημόσιων προβλημάτων. Μας έχει ειδικά απασχολήσει το ότι η βιβλιογραφική και ερευνητική παραγωγή αναφορικά με ζητήματα θεματολογίας έχει επιμείνει στο παράδειγμα των ΗΠΑ, με έναν περιορισμένο αριθμό άρθρων να αφορά τα ευρωπαϊκά κράτη. Η βιβλιογραφία αυτή επιμένει περισσότερο στη διατύπωση υποθέσεων σχετικά με τις ομάδες πίεσης που φαίνεται ότι ασκούν μεγαλύτερη επιρροή στη διαμόρφωση της θεματολογίας στην Αμερική, αφήνοντας στο ερευνητικό σκοτάδι τα πολιτικά κόμματα. Αν, ωστόσο, ρίξουμε μία ματιά σε έρευνες που εστιάζουν στο Βέλγιο και τη Βρετανία, θα δούμε ότι ο ήδη ισχυρός ρόλος των κομμάτων στα παραπάνω πολιτικά συστήματα επηρεάζει τελικά και τη διαμόρφωση της πολιτικής θεματολογίας.

Οι Baumgartner *et al.* (2005) επεξεργάζονται το ζήτημα της κομματικής συνεισφοράς στη θεματολογία, επιμένοντας στο γεγονός ότι ο λιγότερο κεντρικός ρόλος που παίζουν τα πολιτικά κόμματα στην αμερικανική πολιτική αντανακλάται με σαφή τρόπο στην τάση της σχετικής με ζητήματα θεματολογίας αμερικανικής βιβλιογραφίας να δίνει έμφαση στις ομάδες συμφερόντων, στις δεξαμενές σκέψης και στους πολιτικούς εργολάβους, πολύ περισσότερο από τα πολιτικά κόμματα. Από την άλλη, στα κοινοβουλευτικά συστήματα, ο ρόλος των πολιτικών κομμάτων αναδεικνύεται σε κεντρικός. Συγγραφείς όπως οι Walgrave *et al.* (2006, 2008) υποστηρίζουν με ιδιαίτερη ένταση τον κεντρικό ρόλο των πολιτικών κομμάτων στην παραγωγή δημόσιας πολιτικής στο Βέλγιο, τη στιγμή που ο John (2006) θεωρεί ότι τα πολιτικά κόμματα δεν έπαιξαν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη βρετανική πολιτική σκηνή αναφορικά με ζητήματα αστικής πολιτικής. Οι διαφορές μεταξύ του δικομματικού αγγλικού συστήματος και του πολυκομματικού βελγικού συστήματος, με παράδοση σε κεντρικές συμμαχικές κυβερνήσεις, υπογραμμίζουν τις διαφοροποιήσεις μεταξύ των προσεγγίσεων. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο κεντρικός ρόλος του πολιτικού ανταγωνισμού στη διαμόρφωση της θεματολογίας, στο πλαίσιο ενός κοινοβουλευτικού συστήματος, έγκειται σε μεγάλο βαθμό στην επιρροή που τα πολιτικά κόμματα έχουν στην πολιτική θεματολογία και ειδικά στην κυβερνητική θεματολογία, στα προβλήματα, δηλαδή, που εμπίπτουν στη σφαίρα της πολιτικής απόφασης.

Είναι αλήθεια ότι ο ρόλος των πολιτικών κομμάτων είναι ιδιαίτερα ενισχυμένος και στο ελληνικό πολιτικό πλαίσιο. Έχουμε ήδη παρουσιάσει (Κεφάλαιο 2) την τυπολογία των Hallin και Mancini (2004), οι οποίοι έχουν προχωρήσει σε μία μοντελοποίηση των μιντιακών συστημάτων της Γαλλίας, Ελλάδας, Ιταλίας, Πορτογαλίας και Ισπανίας, στηριζόμενοι στην ανάλυση των πολιτικών συστημάτων των εν λόγω χωρών. Σύμφωνα με τους συγγραφείς, οι υπό εξέταση χώρες ανήκουν στο «μεσογειακό μοντέλο» ή στο «μοντέλο του πολωμένου πλουραλισμού». Αυτό σημαίνει ότι στις μεσογειακές χώρες, όπου τα πολιτικά κόμματα έχουν αναμφίβολα σημαντική επιρροή, αποτέλεσμα της παράλληλης ιστορίας του πολιτικού ανταγωνισμού και του ισχυρού ρόλου του κράτους, αλλά και της ασθενικής ανάπτυξης της κοινωνίας πολιτών (με επιμέρους διαφοροποιήσεις) «είναι σίγουρο ότι, ταυτόχρονα, τα κόμματα θα έχουν μια σημαντική επιρροή πάνω στα ΜΜΕ και ότι τα ΜΜΕ θα επικεντρώνονται σε σημαντικό βαθμό στις

δραστηριότητές τους» (Hallin & Mancini, 2004:142). Σε αυτό το πλαίσιο, η διαδικασία της θεματολογίας της επιλογής, της ανάδυσης και της ιεράρχησης των πολιτικών προτεραιοτήτων επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από τη δράση των πολιτικών κομμάτων.

Η επιρροή της θεματολογίας από τα πολιτικά κόμματα πρέπει, επομένως, να αποτιμηθεί και μέσα στο πλαίσιο του κομματικού συστήματος το οποίο δεν γίνεται αντιληπτό απλά ως άθροισμα των επιμέρους συστατικών (κομματικών) μερών του. Ο κομματικός ανταγωνισμός μετατρέπεται λοιπόν σε βασική προσέγγιση στις μελέτες της θεματολογίας, ως πλαίσιο όπου τα προβλήματα επιλέγονται, ιεραρχούνται, ορίζονται και όπου αναδεικνύονται και εξελίσσονται. Η ανάδειξη του πολιτικού ανταγωνισμού σε κεντρική οργανωτική αρχή της διαδικασίας της θεματολογίας έγκειται στην καταρχήν κυρίαρχη θέση των πολιτικών κομμάτων στο ελληνικό πολιτικό σύστημα, στην «κομματοκρατία», σύμφωνα με τον Γ. Κοντογιώργη (2004, 2011), ή την «κομματική δημοκρατία» (Διαμαντόπουλος, 1993), την αυτονόμηση, δηλαδή, του κομματικού συστήματος και την κυριαρχία του επί του πολιτικού συστήματος. Αντίστοιχη είναι η ιδέα «κομματοκρατίας» («partitocracy») στο Βέλγιο (Walgrave *et. al.*, 2006:816), όπου τα πολιτικά κόμματα συνιστούν τους βασικούς πολιτικούς παίκτες και όπου το λιγότερο πλουραλιστικό σύστημα συγκριτικά με τις ΗΠΑ οδηγεί σε περιορισμένους ρόλους τις ομάδες συμφερόντων. Πρόκειται για πανθομολογούμενες αδυναμίες της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας που πρέπει να ληφθούν υπόψη στην υπό εξέταση διαδικασία. Τόσο η θέση της εκτελεστικής εξουσίας όσο και των πολιτικών κομμάτων στην Γ' Ελληνική Δημοκρατία είναι ιδιαίτερα ενισχυμένες, γεγονός που αυξάνει το ειδικό τους βάρος, περιορίζοντας σημαντικά τους άλλους πολιτικούς θεσμούς (Λυριντζής *et. al.*, 1996:22).

Είναι γεγονός ότι την τελευταία δεκαετία διεξάγεται έντονη συζήτηση σχετικά με την κρίση των πολιτικών κομμάτων. Παράμετροι όπως η χαλάρωση των κομματικών ταυτίσεων, η ρευστότητα του εκλογικού σώματος, τα χαμηλά ποσοστά κοινωνικής αποδοχής των κομματικών οργανώσεων και οι τάσεις απονομιμοποίησης του κομματικού συστήματος, έτσι όπως αυτές εκφράστηκαν με ακόμα μεγαλύτερη ένταση στις εκλογές του 2012, όσο και –πολύ περισσότερο– η κρίση αντιπροσώπευσης των κομμάτων, λόγω της αποκοπής τους από τις κοινωνικές τους βάσεις και της ταύτισής τους με το κράτος, ή ακόμα και αμφισβήτησής τους ως αποτελεσματικών μηχανισμών άσκησης της πολιτικής εξουσίας, αποτελούν ορισμένες όψεις της τρέχουσας συζήτησης. Πρέπει, ωστόσο, να σημειώσουμε ότι η αποτίμηση της δύναμης των κομμάτων πρέπει να ιδωθεί μέσα από τη διατήρηση και κυριαρχία των οργανωτικών τους λειτουργιών (αντιπροσώπευση, στρατολόγηση πολιτικού προσωπικού, ενσωμάτωση και κινητοποίηση, έκφραση κοινωνικών συμφερόντων, συνάρθρωση αιτημάτων και διατύπωση προγραμματικών στόχων δημόσιας πολιτικής), έναντι ανταγωνιστικών μη κομματικών οργανώσεων, μη θεσμικών συστημάτων εκπροσώπησης ή ακόμα του ρόλου των ειδικών. Παράλληλα, πρέπει να σημειωθεί η μη αξιοσημείωτη μεταβολή του κομματικού συστήματος²⁷, στη διάρκεια της δεκαετίας του 2000²⁸. Στη διάρκεια της κρίσης σημειώνονται ιδιαίτεροι κλυδωνισμοί και μετασχηματισμοί του κομματικού συστήματος, χωρίς ωστόσο αυτό να απωλέσει τις βασικές οργανωτικές του λειτουργίες. Το κομματικό σύστημα, και ειδικά ο δικομματισμός, παρέμεινε, στη διάρκεια των μεταπολιτευτικών δεκαετιών,

²⁷ Χρησιμοποιούμε την έννοια της μεταβολής του κομματικού συστήματος όπως τη χρησιμοποιεί ο P. Maïr, όταν σημειώνει, διακρίνοντας την από τις μεταβολές εντός του κόμματος, ότι «μεταβολή του κομματικού συστήματος θα συνέβαινε όταν, ως αποτέλεσμα των ιδεολογικών, στρατηγικών ή εκλογικών μετασχηματισμών, θα προκαλούνταν μετασχηματισμός στην κατεύθυνση του ανταγωνισμού ή του μοντέλου διακυβέρνησης. Αν, από την άλλη πλευρά, η αλλαγή αφορά απλά την επανευθυγράμμιση των κοινωνικών βάσεων της κομματικής υποστήριξης ή την ανάδειξη ενός νέου συνόλου πολιτικών θεμάτων, ενώ μένει ανέπαφο το σχήμα του ανταγωνισμού, αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί ισχυρής σημασίας μεταβολή – τουλάχιστον με όρους κομματικού συστήματος». Maïr (2002:52).

²⁸ Η πτωτική τάση του δικομματισμού παρατηρείται μετά τις βουλευτικές εκλογές του 2007 και του 2009 και, σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό, στις ευρωεκλογές του 2009 και τις περιφερειακές του 2010, όπου το δικομματικό άθροισμα φτάνει το 67,2%. Η κατάρρευση του δικομματισμού, όπως τον γνωρίσαμε μεταπολιτευτικά, έρχεται στις εκλογές του Μαΐου και Ιουνίου 2012. Για τη συζήτηση σχετικά με το δικομματισμό μέχρι και τις εκλογές του 2007 βλ. το τεύχος 31 της Ελληνικής Επιθεώρησης Πολιτικής Επιστήμης και ειδικά τα άρθρα των Χρ. Βερναρδάκη. Ιδεολογικές αξίες, πολιτικές στάσεις και ηγεμονία: Οι ισχυρές “μεταβλητές” της πολιτικής και εκλογικής συμπεριφοράς στη συγκυρία των βουλευτικών εκλογών του 200, 66-81 και Θ. Χατζηπαντελή. Ο πολιτικός ανταγωνισμός 1996-2007, 49-65. Βλ. επίσης τον συλλογικό τόμο των Γ. Κωνσταντινίδη, Ν. Μαραντζίδη, Τ. Σ. Παπά (επιμ.) (2009), *Κόμματα και Πολιτική στην Ελλάδα*, Αθήνα: Κριτική αλλά και τον συλλογικό τόμο σε επιμέλεια Χρ. Βερναρδάκη (2007), *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα*, Αθήνα: Σαββάλας.

το βασικό πλαίσιο διαμόρφωσης και ανάδειξης των πολιτικών εναλλακτικών²⁹. Μπορούμε, ωστόσο, να υποστηρίξουμε ότι και κατά τη διάρκεια της κρίσης, παρά τις σημαντικές ανακατατάξεις στο κομματικό σύστημα, παρέμεινε ο πολιτικός ανταγωνισμός το βασικό πλαίσιο διαχείρισης των διακυβευμάτων της κρίσης, απορροφώντας τους κοινωνικούς κραδασμούς μέσα από το μετασχηματισμό του (εμφάνιση νέων κομμάτων, είσοδος ακραίων κομμάτων στο κοινοβούλιο, κατακερματισμός των άλλοτε κραταιών κομματικών δομών, πτώση ποσοστών των κομμάτων του δικομματισμού, εκλογική άνοδος νέων κομμάτων κτλ.).

Θα πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι τα μέσα και οι δυνατότητες δράσης των πολιτικών κομμάτων εξαρτώνται από το σύστημα του κομματικού ανταγωνισμού και τη θέση των κομμάτων σε αυτό. Το πλαίσιο του κομματικού συστήματος καθορίζει τη δυναμική της κομματικής δράσης και τη δυναμική επιρροή της κομματικής θεματολογίας, επομένως και τη διαθεσιμότητα των πόρων των πολιτικών κομμάτων. Έχουμε προχωρήσει αλλού (Κουντούρη, 2011) στη διάκριση μεταξύ *δομικών* και *διαδραστικών* παραμέτρων στο πεδίο του πολιτικού ανταγωνισμού. Οι παράμετροι αυτές τροφοδοτούν τα πολιτικά κόμματα με πόρους και διαμορφώνουν τα στοιχεία της θεματολογίας που τελικά τα πολιτικά κόμματα προτείνουν στο πεδίο της πολιτικής δημοσιότητας.

Οι *δομικές* παράμετροι αναφέρονται στη συστημική θέση του κόμματος, στη θέση του μέσα στο πολιτικό και κομματικό σύστημα. Η θέση του κόμματος ως κυβερνώντος, ως κόμματος της μείζονος ή της ελάσσονος αντιπολίτευσης, αλλά και ως σοσιαλιστικού, κομμουνιστικού, κεντροδεξιού ή ακροδεξιού προσδιορίζουν αναλόγως τις δυνατότητες και τους πόρους που μπορεί να επιστρατεύσει. Εδώ διακρίνουμε μεταξύ πόρων *πολιτικής θέσης* και πόρων *κομματικής θέσης*. Οι πόροι *πολιτικής θέσης* εγγράφονται στις θέσεις που καταλαμβάνουν οι δρώντες στο πολιτικό πεδίο και μεταφράζουν τους συσχετισμούς δύναμης μεταξύ των κομμάτων. Το κόμμα που κυβερνά απολαύει σημαντικών πόρων πολιτικής θέσης λόγω της δεδομένης απήχησης και άρα ορατότητας των προτάσεων και των δράσεών του στο πεδίο των Μέσων. Από την άλλη, οι πόροι *κομματικής θέσης* αναφέρονται σε πόρους προερχόμενους από τη θέση του κόμματος στο κομματικό σύστημα, είναι, δηλαδή, εγγεγραμμένοι στις συμμαχίες του κόμματος, στα κοινωνικά συμφέροντα που εκπροσωπεί, στην ιστορική συγκρότηση του κόμματος, στην ιδεολογική του τοποθέτηση στην πολιτική αγορά³⁰.

Οι *διαδραστικές* παράμετροι προσδιορίζονται τόσο από τις δυναμικές των πεδίων μέσα στα οποία λαμβάνει χώρα η επεξεργασία των στρατηγικών (εσωκομματικές και διακομματικές δυναμικές) όσο και από τις δυναμικές των πεδίων στα οποία απευθύνονται οι στρατηγικές αυτές (δυναμικές του πεδίου και δυναμικές της κοινωνικής εκπροσώπησης). Οι παράμετροι αυτές προσδιορίζουν τόσο *εσωκομματικούς* όσο και *εξωκομματικούς* πόρους. Διακρίνουμε, μεταξύ άλλων, το κεφάλαιο του πολιτικού αρχηγού και των επιφανών μελών των πολιτικών κομμάτων ως προς τη δυνατότητα κινητοποίησης επαφών, συμμαχιών, ή ως προς την τεχνογνωσία που κατέχουν και τους πόρους *κοινωνικής επιρροής*, οι οποίοι μεταφράζουν τη δυνατότητα κινητοποίησης υποστηρικτικών πολιτικών, κοινωνικών ή μιντιακών δρώντων ανάλογα με τους πολιτικούς στόχους και τις πολιτικές προσδοκίες. Παράλληλα, διακρίνουμε μεταξύ των *επικοινωνιακών πόρων*, που προέρχονται από τα περιεχόμενα των μέσων ενημέρωσης και τις συμμαχίες με αυτά, αλλά και των *πόρων συγκυρίας* και *επικαιρότητας* (γεγονότα που λειτουργούν ως «εκτυρσοκροτητές» κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων). Ειδικότερα, οι πόροι συγκυρίας προκύπτουν από το απροσδόκητο ξέσπασμα ενός προβλήματος και την ισχυρή του μεσοποίηση ή τον συγκυριακό συντονισμό των στρατηγικών δράσεων πολιτικών και κοινωνικών φορέων, σε έναν κοινό προσδιορισμό του περιεχομένου των δημόσιων προβλημάτων.

Έτσι λοιπόν η προτεινόμενη από ένα πολιτικό κόμμα θεματολογία μπορεί να περιλαμβάνει κάποια θέματα περισσότερο **σταθερά** και θέματα **μεταβλητά**, σύμφωνα με τις παραπάνω παραμέτρους. Αναφερόμαστε εδώ σε μία θεματολογία που περιλαμβάνει:

³³ Όπως σημειώνει ο Γ. Βούλγαρης στη μελέτη του για τη μεταπολιτευτική Ελλάδα (έως το 2004) «όποια αλλαγή εκλογικής συμπεριφοράς δεν στάθηκε ικανή να αλλάξει τη δυναμική και τους βασικούς συσχετισμούς του κομματικού συστήματος. Τα νέα κόμματα που εμφανίστηκαν ούτε ευημέρησαν ούτε επιβίωσαν. Επιπλέον, δεν εξέφρασαν κάποια νέα πολιτική ατζέντα». Βούλγαρης, Γ. (2008). *Η Ελλάδα από την Μεταπολίτευση στην Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Πόλις, σ. 213.

³⁴ Δεν θεωρούμε ότι οι παράμετροι της εκπροσώπησης συμφερόντων ή της ιδεολογικής τοποθέτησης στην πολιτική αγορά είναι αμετάβλητες και με αυτό τον όρο δομικές. Ο προσδιορισμός τους ως δομικών έγκειται στο ότι πρόκειται για πιο σταθερές παραμέτρους στην ιδεολογική συγκρότηση ενός κόμματος σε σχέση με τις περισσότερο ευμετάβλητες και συγκυριακές διαδραστικές.

1. Θέματα φυσιογνωμίας. Πρόκειται για την ανάδειξη προβλημάτων που προσδιορίζονται από τη θέση του κόμματος στον πολιτικό ανταγωνισμό (κυβερνητικό κόμμα ή κόμμα της αξιωματικής ή της ελάσσονος αντιπολίτευσης) και την ιδεολογική του αναφορά (αριστερό, δεξιό, σοσιαλδημοκρατικό, κομμουνιστικό κ.ο.κ.).
2. Θέματα υψηλής πολιτικής. Πρόκειται για σταθερά προβλήματα του πολιτικού ανταγωνισμού, όπως είναι τα προβλήματα οικονομίας και εξωτερικής πολιτικής.
3. Θέματα δημόσιων πολιτικών. Πρόκειται για προβλήματα στον τομέα της εκπαίδευσης, της υγείας, της γεωργίας, της αστικής πολιτικής κτλ. Πρόκειται για ορισμένα κλασικά θέματα της πολιτικής αντιπαράθεσης, η εξέλιξη των οποίων είναι σε στενή συνάρτηση με την κυβερνητική πρωτοβουλία.
4. Θέματα επικαιρότητας. Πρόκειται για προβλήματα που προσφέρονται για «πολιτική εκμετάλλευση»: φυσικές καταστροφές (πλημμύρες, χιονοπτώσεις, χαλάζι) σε συνδυασμό με την κρατική αμέλεια ή την κρατική ανεπάρκεια, προβλήματα ή καθυστερήσεις στις κρατικές υπηρεσίες, κοινωνικά προβλήματα που αναδύονται στην επικαιρότητα λόγω ενός δραματικού γεγονότος (η αυτοκτονία ενός ανέργου ή ενός χρεωμένου επιχειρηματία, η περίπτωση του σχολικού εκφοβισμού το Μάρτιο του 2015).
5. Θέματα συγκυρίας. Πρόκειται για προβλήματα συναρτημένα με την επικαιρότητα, που αποδεικνύονται πιο σταθερά σε παρουσία στο χρόνο και παρουσιάζουν μία επαναληπτικότητα. Τέτοιου τύπου θέματα είναι, για παράδειγμα, το προσφυγικό ζήτημα, το οποίο παρουσιάζει μία σταθερά έντονη κινητικότητα για μεγάλη χρονική διάρκεια (αναφερόμαστε στις έντονες μεταναστευτικές ροές του 2015 στην Ελλάδα), ή ακόμα οι συζητήσεις για τις μνημονιακές δεσμεύσεις της χώρας, οι οποίες επανέρχονται σε τακτά χρονικά διαστήματα.
6. Θέματα κοινωνικής κινητοποίησης. Πρόκειται για προβλήματα που προκύπτουν μέσα από κοινωνικές κινητοποιήσεις, απεργίες, διαμαρτυρίες, καταλήψεις, διαδηλώσεις, και συνιστούν πόρους στη φαρέτρα των αντιπολιτευόμενων κυρίως κομμάτων, που επιχειρούν να πλήξουν την εικόνα της κυβέρνησης.

Στη βάση αυτής της τυπολογίας, τα πολιτικά κόμματα προχωρούν στη στρατηγική παραγωγή μιας θεματολογίας που προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη θέση τους στον πολιτικό ανταγωνισμό.

Το κυβερνητικό κόμμα επιμένει στην ισορρόπηση μεταξύ θεμάτων που είναι πολιτικά ωφέλιμα και σε θέματα που είναι πολιτικά ουδέτερα, προκειμένου να διαχειριστεί τις πιέσεις από τις ανταγωνιζόμενες θεματολογίες. Η κυβέρνηση, ωστόσο, διαθέτει σημαντικούς πόρους θέσης, απολαύει ισχυρής επιρροής στο πεδίο της πολιτικής δημοσιότητας. Καταφέρνει να δεσμεύσει ή να απωθήσει τη μιντιακή προσοχή και να απομειώσει τη δημοσιοποίηση των ανταγωνιστικών κομματικών προσφορών και ορισμών, όσον αφορά τα από κοινού, με τα άλλα πολιτικά κόμματα, προωθούμενα διακυβεύματα, αλλά και να διαχειριστεί τους ορισμούς των πολιτικών καταστάσεων, όσον αφορά τα διακυβεύματα που στρατηγικά έχει θέσει σε προτεραιότητα μέσα στο πλαίσιο του πολιτικού ανταγωνισμού.

Το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης αναπτύσσει μια θεματολογία πλειοψηφικής διαφοροποίησης ή αλλιώς μία θεματολογία *omnibus*³¹ (μία θεματολογία που ενδιαφέρει όλο τον κόσμο). Τούτο σημαίνει ότι το κόμμα προσανατολίζεται στην ανάδειξη ζητημάτων που αφορούν την πλειονότητα του πληθυσμού και, ταυτόχρονα, την ανάδειξη μιας διακριτής προσφοράς, σε σχέση με τα θέματα που προτείνονται από το κυβερνών κόμμα. Η αντιπολίτευση επιχειρεί να διαφοροποιηθεί από τις ανταγωνιστικές προσφορές, διατηρώντας τη μοναδικότητά της στην πολιτική αγορά και προσδοκώντας τη μεγαλύτερη δυνατή απεύθυνση. Στο πλαίσιο αυτό, μέσω της καθημερινής θεματολογίας προωθούνται προβλήματα που επιτρέπουν την ταύτιση του κόμματος με ορισμένες κοινωνικές ομάδες, ενεργοποιείται η αντιπαράθεση με το κόμμα στην εξουσία προκειμένου να απονομιμοποιηθούν οι δράσεις και οι πρωτοβουλίες του τελευταίου, επιχειρείται ένα διακριτό κομματικό στίγμα στα κλασικά θέματα του κομματικού ανταγωνισμού, όπως π.χ. οι εξωτερικές υποθέσεις ή η οικονομία, ταυτόχρονα με την τοποθέτηση του κόμματος στα ζητήματα της επικαιρότητας (που απολαμβάνουν ισχυρή μεσοποίησης στην ιδιωτική, κυρίως, τηλεόραση, η οποία, όμως, διεκδικεί και κατέχει την ηγεμονία στο πεδίο των Μέσων).

³⁵ Τον όρο αυτό χρησιμοποιεί και ο Bourdieu για να μιλήσει για τις ειδήσεις της τηλεόρασης, ως σώμα πληροφοριών που απευθύνεται σε όλον τον κόσμο. Βλ. Bourdieu (1998:27).

Τα κόμματα της ελάσσονος αντιπολίτευσης έχουν τη δυνατότητα συγκρότησης μιας θεματολογίας με ισχυρά στοιχεία φυσιογνωμίας. Προσανατολίζονται δηλαδή σε προβλήματα συνδεδεμένα με θέματα ιδεολογικής φυσιογνωμίας του κόμματος. Πρέπει ωστόσο να συγκρατήσουμε ότι τα κόμματα της ελάσσονος αντιπολίτευσης έχουν σημαντικούς περιορισμούς στη θετική και με δυναμικό τρόπο ανάδειξη των θεματολογιών τους και είναι, επομένως, περιορισμένη η ορατότητά τους και, συνεπώς, η αποτελεσματικότητά τους σε ένα περιβάλλον κυβερνητικής θεματολογικής κυριαρχίας. Η επιρροή των θεματολογιών που προωθούν είναι έμμεση, εξαρτώμενη από άλλες δυναμικές κοινωνικές ή ακόμα και μιντιακές και μεσοπρόθεσμη με δυνατότητες, πάντως, κεφαλαιοποίησης στη διάρκεια των εκλογών.

Έχουμε ήδη συζητήσει το ότι η δυναμική των θεματολογιών αυτών διαφοροποιείται από παραμέτρους όπως είναι η θέση του κόμματος στον κομματικό ανταγωνισμό, αλλά και από τη συγκυρία. Ειδικότερα, μία σειρά από παραμέτρους επηρεάζουν τα μέσα δράσης και τις δυνατότητες επιρροής της κομματικής θεματολογίας, με άλλα λόγια προσδιορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη δυναμική της θεματολογίας και τη δυνατότητα των κομμάτων να επιβάλλουν την ατζέντα τους στο πεδίο της πολιτικής δημοσιότητας. Έτσι, μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής συνθήκες:

- Το πεδίο του πολιτικού ανταγωνισμού κατανέμει τους πόρους κατά τρόπο αναλογικό της εκλογικής δυναμικής των κομμάτων. Τα κόμματα της αξιωματικής αντιπολίτευσης απολαύουν μεγαλύτερης ισχύος στο πεδίο της πολιτικής δημοσιότητας λόγω της εκλογικής τους δύναμης με μεγαλύτερη έτσι δυνατότητα απήχησης των θεμάτων που προτείνουν.
- Η κοινωνική δυναμική (κοινωνικές κινητοποιήσεις) λειτουργεί υποστηρικτικά στην ανάδυση θεμάτων που συνδέονται με τα κοινωνικά αιτήματα.
- Η συγκυρία μπορεί να λειτουργήσει ευνοϊκά για τα κόμματα της αντιπολίτευσης και αρνητικά για τα κόμματα της κυβέρνησης, ενώ μπορεί να δώσει επιπλέον πόρους στα κόμματα ώστε να ενισχύσουν μια θεματολογία που είναι ήδη ορατή. Έτσι, η επικαιρότητα σχετικά με το προσφυγικό ζήτημα ευνοεί τις ακραίες αντιμεταναστευτικές πολιτικές φωνές, ενώ η επικράτηση στην επικαιρότητα θεμάτων που σχετίζονται με τις κοινωνικές συνέπειες της κρίσης δημοσιονομικού χρέους ευνοούν τις «αντιμνημονιακές» πολιτικές φωνές. Στη λογική αυτή, τα ΜΜΕ τροφοδοτούν την πολιτική δράση, ενισχύοντας τις θεματολογίες των πολιτικών κομμάτων.
- Τέλος, στα μέσα δράσης συγκαταλέγεται και η δυνατότητα των κομμάτων να αντλούν πόρους από το ευρύτερο περιβάλλον τους στην κατεύθυνση της ενίσχυσης της θεματολογίας τους, όπως είναι η δυνατότητα συμμαχιών με φορείς οργανωμένων συμφερόντων ή άλλα κόμματα, η δυνατότητα πολιτικής κινητοποίησης ευρύτερων πληθυσμών, η δυνατότητα πολιτικοποίησης διακυβευμάτων που προκύπτουν από την κοινωνία και που αναδεικνύουν και τα Μέσα Ενημέρωσης.

Η διερεύνηση των συνθηκών παραγωγής της πολιτικής θεματολογίας στο πλαίσιο του πολιτικού ανταγωνισμού, είναι μία διαδικασία πολύ κεντρική για την κατανόηση των σταδίων ανάπτυξης και εξέλιξης των δημόσιων προβλημάτων. Ειδικότερα, ο κεντρικός ρόλος του πολιτικού ανταγωνισμού στη διαμόρφωση των δημόσιων προβλημάτων αποδίδεται, σε μεγάλο βαθμό, στην επιρροή που τα πολιτικά κόμματα έχουν στην πολιτική θεματολογία και ειδικά στην κυβερνητική θεματολογία, στα προβλήματα δηλαδή που εμπίπτουν στη σφαίρα της πολιτικής απόφασης. Η διάσταση αυτή δεν λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη τόσο από τις μελέτες που επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στο ρόλο των ΜΜΕ, όσο και από τις μελέτες που επιμένουν στη δράση των κοινωνικών ομάδων και στις πιέσεις που δύνανται να ασκήσουν στην πολιτική θεματολογία, ή ακόμα σε εκείνες που αναδεικνύουν το ρόλο των έκτακτων γεγονότων και τη δυναμική τους εγγραφή στην κυβερνητική ατζέντα. Το πεδίο της πολιτικής δημοσιότητας και της πολιτικής απόφασης υφίσταται τον έντονο καταναγκασμό της στρατηγικής δράσης των πολιτικών κομμάτων, ενώ ο στόχος της πολιτικής ηγεμονίας, που διατυπώνεται κυρίως από τα κυβερνώντα κόμματα, πιέζεται από τις ανταγωνιστικές πολιτικές θεματολογίες και τις στρατηγικές δράσεις.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Εξετάσαμε στο Κεφάλαιο 5 τη λειτουργία του πολιτικού και του κομματικού συστήματος και ειδικά το περιθώριο παρέμβασής τους στη διαμόρφωση της πολιτικής θεματολογίας. Η εξέταση των λειτουργιών αυτών

δεν μπορεί να μείνει ανεπηρέαστη από την οπτική της συνολικής λειτουργίας του πολιτικού και του κομματικού συστήματος στην ελληνική και τη διεθνή εμπειρία. Αυτό που επιχειρήσαμε να δείξουμε είναι ότι οι παθογένειες του πολιτικού συστήματος, οι οποίες αποτελούν και έναν κοινώς αποδεκτό τόπο της σύγχρονης Πολιτικής Επιστήμης, επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη λειτουργία της πολιτικής ατζέντας, παρά τις όποιες μετατοπίσεις και μεταβολές των ετών της κρίσης.

Ειδικότερα, η μετατόπιση των σχέσεων εκτελεστικής-νομοθετικής εξουσίας προς όφελος της εκτελεστικής εξουσίας, αλλά και ο ρόλος που το κομματικό σύστημα και κυρίως τα κόμματα εξουσίας έπαιξαν στη μετατόπιση αυτή, είναι στοιχεία καθοριστικά της επιρροής που τόσο η εκτελεστική όσο και η νομοθετική αλλά και η κομματική εξουσία ασκούν στη διαμόρφωση των πολιτικών διακυβευμάτων και των προτεινόμενων ορισμών τους. Ο πρωθυπουργοκεντρισμός της Γ΄ Ελληνικής Δημοκρατίας, με την παράλληλη αποδυνάμωση του ελληνικού κοινοβουλίου, λόγω του ελέγχου της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας και της κομματικής πειθαρχίας, μέσα σε ένα πλαίσιο ασφυκτικής κομματικής δημοκρατίας όπου το κομματικό σύστημα επιβάλλεται στο πολιτικό, συνιστούν καθοριστικές παραμέτρους ελέγχου της πολιτικής θεματολογίας από το κυβερνών κόμμα. Ωστόσο, η συγκυρία της κρίσης δημιουργεί ρωγμές στο σύστημα του ελέγχου της θεματολογίας, μερικεύοντας ορισμένες πλευρές του κυρίως ως προς την εκδήλωση κεντρόφυγων τάσεων από την πλευρά των βουλευτών από τις επίσημες κομματικές θέσεις, τον κατακερματισμό του κομματικού συστήματος, την εκλογική παρακμή των άλλοτε κραταιών κομμάτων εξουσίας, την αναμόγχευση του πολιτικού προσωπικού λόγω της εκλογικής νίκης κομμάτων της ελάσσοнос αντιπολίτευσης, της κυβερνητικής συνύπαρξης διαφορετικών πολιτικών κομμάτων και της ανυπαρξίας αυτοδύναμων κυβερνήσεων.

Δύο είναι τα σημεία στα οποία θα καταλήξουμε:

Το πρώτο είναι ότι οι ρωγμές στο πολιτικό και κομματικό σύστημα δεν διαφαίνονται επαρκείς, προς το παρόν, για την ανατροπή των καλά εδραιωμένων συσχετισμών δύναμης που αποτυπώνονται και στο πεδίο της πολιτικής θεματολογίας. Το δεύτερο είναι ότι διαφαίνονται τάσεις στις προτεινόμενες θεματολογίες που μπορούν να κωδικοποιηθούν θεματικά (βλ. πίνακα παρακάτω). Ορισμένες θεματικές παραμένουν κεντρικά πεδία του πολιτικού ανταγωνισμού, ενώ άλλες συνιστούν πεδία επηρεασμένα από την επικαιρότητα και τη συγκυρία. Μπορούμε λοιπόν να υποστηρίξουμε ότι:

1. Η προτεινόμενη θεματολογία της εκτελεστικής εξουσίας είναι η θεματολογία του κυβερνώντος κόμματος, των επιλογών του και των προνομιακών του πεδίων. Το κόμμα στην εξουσία διαθέτει το προνόμιο της ανάδειξης ή της απόκρυψης των προβλημάτων που του είναι (ή όχι) πολιτικά ωφέλιμα με δυνατότητες επιρροής των ανταγωνιζόμενων θεματολογιών. Ωστόσο, η θεματολογία του κυβερνώντος κόμματος γίνεται δέκτης πολλαπλών πιέσεων από εξωτερικούς φορείς (ευρωπαϊκούς θεσμούς, ΜΜΕ, ομάδες πίεσης, πολιτικά κόμματα).
2. Η προτεινόμενη θεματολογία του κοινοβουλίου είναι κατακερματισμένη και περιφερειακή, με την έννοια ότι αφορά ειδικές επαγγελματικές ομάδες και προβλήματα εκλογικής περιφέρειας. Ο ισχύς ρόλος του κοινοβουλίου απέναντι στην εκτελεστική εξουσία προσδιορίζει και τη δυναμική της θεματολογίας του.
3. Η προτεινόμενη από τα πολιτικά κόμματα θεματολογία είναι ευάλωτη απέναντι στην κυβέρνηση και την επικαιρότητα. Η κυβέρνηση διαθέτει το προνόμιο να «θέτει την ατζέντα» και η αντιπολίτευση «απαντά στην κυβερνητική ατζέντα». Ωστόσο, ό,τι είναι απειλητικό για την κυβερνητική θεματολογία είναι πόρος στην κομματική θεματολογία, η οποία αξιοποιεί τα προβλήματα που αναδεικνύονται από τα κοινωνικά αιτήματα και τις κοινωνικές διεκδικήσεις, αλλά και από την επικαιρότητα και τα ΜΜΕ.

Εκτελεστική εξουσία (Κυβέρνηση, Πρωθυπουργός)	Νομοθετική εξουσία	Κομματικός ανταγωνισμός
Θεματολογία πρωτεύουσας σημασίας: πολιτικοί στόχοι, προεκλογικές δεσμεύσεις του εκάστοτε κυβερνητικού σχηματισμού, στις οποίες εστιάζονται μία σειρά από μεταρρυθμίσεις.	Περιφερειακή θεματολογία: προβλήματα εκλογικών περιφερειών των βουλευτών. Προβλήματα των περιφερειών, όπως το έλλειμμα των υποδομών, οι κυβερνητικές υποσχέσεις που δεν τηρήθηκαν όσον αφορά τα δημόσια έργα στην περιοχή.	Θεματολογία Υψηλής πολιτικής και Δημόσιων πολιτικών: πρόκειται για τα βασικά πεδία του πολιτικού ανταγωνισμού, στα οποία αγωνίζονται όλα τα πολιτικά κόμματα. Η κυριαρχία των επιμέρους θεματολογιών είναι συνάρτηση των θέσεων των κομμάτων στον ανταγωνισμό.
Θεματολογία κυβερνητικής επικαιρότητας: προβλήματα που παραπέμπουν σε μία κατάσταση που αναδύεται ξαφνικά ως συνέπεια ενός άλλου προβλήματος, σε μία πολιτική συγκυρία, σε προβλήματα που εμφανίζονται στο εσωτερικό περιβάλλον της κυβέρνησης, ή σε μία ρύθμιση προβλημάτων επικαιρότητας.	Κατηγορική θεματολογία: προβλήματα ειδικών επαγγελματικών κατηγοριών, όπως οι αγρότες, ή οι υπάλληλοι στον δημόσιο τομέα.	Ειδική θεματολογία φυσιογνωμίας: πρόκειται για προβλήματα με ειδικά χαρακτηριστικά, που προσιδιάζουν στις ιδεολογικές αναφορές του κόμματος (προβλήματα εργασιακά, περιβαλλοντικά κτλ.).
Θεματολογία περιορισμένης κινητοποίησης : προβλήματα για τα οποία δεν υπάρχει, σε μία δεδομένη στιγμή, κυβερνητική κινητικότητα σε θεσμικό επίπεδο αλλά συναντήσεις, δηλώσεις και ομιλίες.	Εθνική θεματολογία: προβλήματα που υπερβαίνουν τις περιφερειακές ή τις επαγγελματικές διαμέσεις και αφορούν ευρύτερα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα, όπως οι ερωτήσεις για τα κοινωνικά προβλήματα (αλκοολισμός, ναρκωτικά), τα ζητήματα δημόσιων πολιτικών (επικοινωνία, φορολογία), κοινωνιακές ερωτήσεις (ανεργία, περιβάλλον) ή πολιτικά διακυβεύματα (εξωτερικές υποθέσεις).	Θεματολογία Συγκυρίας: προβλήματα εγγεγραμμένα στην ατζέντα των κομμάτων, τα οποία ωστόσο ενεργοποιούνται χάρη σε πόρους προερχόμενους από τις κοινωνικές κινητοποιήσεις, τα ΜΜΕ, την επικαιρότητα (μετανάστευση/προσφυγικό ζήτημα κτλ.).
Θεματολογία επικαιρότητας: θέματα που αναδεικνύονται στην καθημερινότητα ως γεγονότα δραματικά, αναπάντεχα, με ευρύτερες πολιτικές συνέπειες, τα οποία τίθενται στους κυβερνώντες, κατά τρόπο επιτακτικό, ως προβλήματα προς ρύθμιση.	Θεματολογία επικαιρότητας: προβλήματα που πηγάζουν και αφορούν την επικαιρότητα.	Θεματολογία επικαιρότητας: προβλήματα που πηγάζουν από την επικαιρότητα και αξιοποιούνται από τα κόμματα της αντιπολίτευσης στο πλαίσιο του πολιτικού ανταγωνισμού.

Πίνακας 5.3 *Τυπολογία των θεματολογιών της εκτελεστικής, νομοθετικής και κομματικής εξουσίας*

Βιβλιογραφία

- Bale, T. (2011). *Πολιτική στις χώρες της Ευρώπης. Πολυεπίπεδη διακυβέρνηση και αλληλεπιδράσεις*. προλ.-επιμ. Γιάννης Κωνσταντινίδης, Αθήνα: Κριτική.
- Ball, A.R., & Peters, B.G. (2001). *Σύγχρονη πολιτική και διακυβέρνηση. Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Bara, J., & Weale, A. (2006). *Democratic Politics and Party Competition. Essays in honour of Ian Budge*. New York & London: Routledge.
- Baumgartner, Fr.R., & Jones, Br.D. (1993). *Agendas and Instability in American Politics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Baumgartner, Fr.R., & Jones, Br.D. (Eds) (2002). *Policy Dynamics*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bennett, W.L. (2000). Media power in the United States. In J. Curran (Ed.), *De-Westernizing Media Studies*. M.-J. Park, London: Routledge.
- Bevir, M., & Rhodes, R.A.W. (2006). *Governance Stories*. New York & London: Routledge.

- Bosso, W. (1987). *Pesticides and politics: The life cycle of a public issue*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Bourdieu, P. (1998). *Για την τηλεόραση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Cobb, W.R., & Elder, C.D. (1983). *Participation in American politics. The dynamics of Agenda-building* (2nd ed.), Baltimore – London: Johns Hopkins University Press.
- Cobb, W.R., – Ross, K., – Ross, M.H. (1976). Agenda building as a comparative political process. *The American Political Science Review*, 70(1), 126-138.
- Dearing J.W., & Rogers E.M. (2005). *Ορίζοντας τα θέματα. Τα ΜΜΕ, οι πολιτικοί και το κοινό*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Dearing, J.W., & Rogers, E.M. (1996). *Agenda setting*. London: Sage Publications.
- Edwards III, G.C., & Dan Wood, B. (1999). Who influences whom? The President, Congress and the Media. *American Political Science Review*, 93(2), 327-344.
- Featherstone, K. (Ed.) (2007). *Πολιτική στην Ελλάδα. Η πρόκληση του εκσυγχρονισμού*. Αθήνα: Οκτώ.
- Gamson, W. (1968). Stable unrepresentation in American society. *American Behavioral Scientist*, 12.
- Grossman, E. (2010). Acteur. In L. Boussaguet– S. Jacquot – P. Ravinet (Eds), *Dictionnaire des politiques publiques* (31-38). Paris : Sciences Po,.
- Grover, W.F., & Peschek, J.G. (2010). *Voices of Dissent. Critical Readings in American Politics* (8th edition). Pearson Education Inc.
- Hague, R., & Harrop, M. (2005). *Συγκριτική Πολιτική και Διακυβέρνηση*. Αθήνα: Κριτική.
- Hallin, D. C., & Mancini, P. (2004). *Comparing media systems. Three models of media and politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heywood, A. (2006). *Εισαγωγή στην Πολιτική*. Αθήνα: Πόλις.
- John, P. (2006). Explaining policy change: the impact of the media, public opinion and political violence on urban budgets in England. *Journal of European Public Policy*, 13(7), 1053-68.
- Kingdon, J. W. (1984). *Agendas, alternatives and public policies*. Boston: Little Brown and Company.
- Kountouri, F. (2006). *L'agenda politique au quotidien. La construction des problèmes publics en Grèce*. Thèse de Doctorat en Science Politique, Université Paris I, Panthéon-Sorbonne.
- Lagroye, J., – François, B., – Sawicki, F. (2008). *Η πολιτική κοινωνιολογία*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.
- Mair, P. (2002), *Party system change. Approaches and Interpretations*, New York: Oxford University Press.
- Marsh, D. (Ed.) (1983). *Pressure Politics. Interest groups in Britain*. London: Junction Books.
- Meynaud, J. (1963). *Nouvelles études sur les groups de pression en France*. Paris: Armand Colin.
- Muller, P., & Surel, Y. (2002). *Η ανάλυση των πολιτικών του Κράτους*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.
- Muller, P. (2009). *Les politiques publiques* (8e éd.), Paris: PUF.
- Muller, P. (2001). Politiques publiques et effets d'information. L'apport des approches cognitives. In Gerstlé J. (Ed.), *Les effets d'information en politique*. Paris : L'Harmattan.
- Olson, M. (1991). *Η λογική της συλλογικής δράσης. Δημόσια αγαθά και η θεωρία των ομάδων*. πρόλ.-επιμ. Ηλίας Κατσούλης, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Padioleau, J. (1982). *L'Etat au concret*. Paris : PUF.
- Peake, J. S., & Eshbaugh-Soha, M. (2008). The Agenda-setting impact of Major Presidential Tv addresses. *Political Communication*, 25, 113-137.
- Schattschneider, E.E. (1960). *The semi sovereign people*. New York: Sage Publications.

- Stonecash, J.M. (Ed.) (2010). *New directions in American Political Parties*. New York & London: Routledge.
- Walgrave, St., – Lefevere, J., – Nuytemans, M. (2009). Issue ownership stability and Change: How political parties claim and maintain issues through media appearances. *Political Communication*, 26, 153-172.
- Walgrave, St., – Soroka, St., – Nuytemans, M. (2008). The Mass Media's Political Agenda-Setting Power: A Longitudinal Analysis of Media, Parliament, and Government in Belgium (1993 to 2000). *Comparative Political Studies*, 41(6), 814-836
- Walgrave, St., – Varone, F. – Dumont, P. (2006). Policy with or without parties? A comparative analysis of policy priorities and policy change in Belgium, 1991 to 2000. *Journal of European Public Policy*, 13(7), 1021-38.
- Βερναρδάκης, Χρ., – Μαυρέας, Κ., – Πατρόνης Β. (2007). Συνδικάτα και σχέσεις εκπροσώπησης στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1990-2004. Ίδρυμα Σ. Καράγιωργα, *Εργασία και πολιτική: συνδικαλισμός και οργάνωση συμφερόντων στην Ελλάδα (1974-2004)* (pp. 37-53). 10ο Επιστημονικό Συνέδριο, Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα. <http://www.vernardakis.gr>.
- Βούλγαρης, Γ. (2008), *Η Ελλάδα από τη Μεταπολίτευση στην Παγκοσμιοποίηση*, Αθήνα: Πόλις.
- Διαμαντόπουλος, Θ. (1993). *Το κομματικό φαινόμενο: μορφές, συστήματα, οικογένειες κομμάτων*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης* (2007), τ. 31.
- Κοντιάδης, Ξ. (2009). *Ελλειμματική δημοκρατία. Κράτος και κόμματα στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Σιδέρης.
- Κοντιάδης, Ξ., & Μακρής, Σπ. (2009). Αρχηγικά Κόμματα και λειτουργία των κοινοβουλευτικών ομάδων ως παικτών αρνησικυρίας στο ελληνικό πολιτικό σύστημα. Πολιτικές και Συνταγματικές διαστάσεις. Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Δημοκρατία και κρατικές πολιτικές στην Ελλάδα*, 11^ο Επιστημονικό συνέδριο, Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα.
- Κοντογιώργης, Γ. (2007). *Η δημοκρατία ως ελευθερία. Δημοκρατία και αντιπροσώπευση*, Αθήνα: Πατάκης.
- Κοντογιώργης, Γ. (2004). Η κομματοκρατία ως πολιτικό σύστημα. *Τετράδια Πολιτικής Επιστήμης*, 4.
- Κοντογιώργης, Γ. (2012). *Κομματοκρατία και Δυναστικό Κράτος. Μια ερμηνεία του ελληνικού αδιεξόδου*. Αθήνα: Πατάκης.
- Κουντούρη, Φ. (2011). *Πολιτική Δημοσιότητα και Εξουσία. Κόμματα και ΜΜΕ στην Ελλάδα τη δεκαετία του 2000*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.
- Κούση, Μ., & Tilly, Ch. (Ed.) (2008). *Οικονομικές και πολιτικές συγκρούσεις σε συγκριτική προοπτική*. πρόλογος Σ.Σεφεριάδης, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Λαδής, Σ. (2007). Ο ρόλος των “Ειδικών” κατά τις διαδικασίες της Μεταρρύθμισης στην Ελλάδα. In Κ. Featherstone (Ed.), *Πολιτική στην Ελλάδα. Η πρόκληση του εκσυγχρονισμού*. Αθήνα: Οκτώ.
- Λυριντζής, Χ., – Νικολακόπουλος, Η., – Σωτηρόπουλος, Δ. (επιμ.) (1996). *Κοινωνία και Πολιτική: Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας 1974-1994*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Λυριντζής, Χ., – Νικολακόπουλος, Η., – Σωτηρόπουλος, Δ. (1996). Εισαγωγή: Η ποιότητα και η λειτουργία της τρίτης ελληνικής δημοκρατίας. In Χ. Λυριντζής – Η. Νικολακόπουλος – Δ. Σωτηρόπουλος (Ed.), *Κοινωνία και Πολιτική: Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας 1974-1994*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μαυρογορδάτος, Γ.Θ. (2001). *Ομάδες πίεσης και Δημοκρατία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Τσάτσος, Δ. (1993). *Συνταγματικό Δίκαιο*, Τ. Β': Οργάνωση και λειτουργία της Πολιτείας, β' έκδ. , Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας.